

Rozdział III

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZA*

1. STUDIA STACJONARNE

Zorganizowany w początkach roku akademickiego 1948/1949 Instytut Historyczny podjął zakrojoną na szeroką skalę działalność dydaktyczno-wychowawczą, kontynuując inicjatywy w zakresie kształcenia historycznego, rozpoczęte już w roku 1945/1946 w ramach Wydziału Humanistycznego¹. Nowo powstała placówka stała się faktycznym organizatorem całokształtu uniwersyteckiego procesu dydaktycznego w zakresie historii, podejmując liczne zabiegi zmierzające do zapewnienia studiującej młodzieży optymalnych warunków zdobywania wiedzy.

Organizacja instytutowa pojmowana była przez współczesnych jako wyraz, szczególnie wysoko cenionej w tych czasach, pracy zespołowej. To właśnie praca zespołowa była według ówczesnych ujęć głównym przejawem działań planowych i zracjonalizowanych na gruncie procesu dydaktycznego. Ona umożliwiać miała dynamizowanie pracy dydaktycznej i doskonalenie jej wyników². Powołanie więc do życia Instytutu Historycznego otwierało nowy jakościowo etap w działalności dydaktyczno-wychowawczej historycznego środowiska uniwersyteckiego w Łodzi.

Rytm życia dydaktycznego Instytutu Historycznego w omawianym 40-leciu zdeterminowany był przede wszystkim ogólnopolskimi zmianami w koncepcjach kształcenia absolwentów historii. Pierwszy wyrażnie wyodrębniony okres w dziejach dydaktycznych Instytutu przypada

---

* Materiały statystyczne z Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego (dalej AUŁ), Dziekanatu Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ oraz Dziekanatu Studium Zaocznego Historii UŁ do niniejszego opracowania zebrali mgr Katarzyna Jedynakiewicz i mgr Rafał Stobiecki.

¹ *Uniwersytet Łódzki 1945—1970*, Łódź 1970, s. 49—50; AUŁ, t. W-14-1/36, Plan wykładów na Wydz. Humanistycznym UŁ na rok. akad. 1946—1947.

² N. Gąsiorowska, *Praca zespołowa w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego*, „Myśl Współczesna” 1950 (t. III), nr 8—9, s. 311—313.

na czasy przedpaździernikowe. Początek okresu związany jest z powstaniem Instytutu w 1948 r., koniec zbiegł się z wydarzeniami politycznymi polskiego października 1956 r. i przejściem do jednolitego, 5-letniego okresu studiów. W okresie przedpaździernikowym prowadzono studia, najpierw do 1951 r. typu dwustopniowego, a następnie jednolite studia 4-letnie. Wspólną jednak klamrą spinającą te dwa cykle kształcenia były zasady zastrzonej dyscypliny studiów. One przede wszystkim pozwalają traktować ów okres jako pewną jednorodną całość. Początki drugiego okresu w działalności dydaktyczno-wychowawczej naszego Instytutu przypadły na okres tzw. odwilży politycznej, związanej z wydarzeniami październikowymi 1956 r. Otwiera go rok akademicki 1956/1957. Cechą wyróżniającą ten okres jest przejście od 4-letniego do stanowiącego, jak wykazały to doświadczenia naszego Instytutu, najbardziej optymalnego 5-letniego cyklu kształcenia historyków. Ten właśnie zdominowany przez 5-letnią koncepcję kształcenia historyków okres lat 1956—1973 jest najdłuższy w dziejach Instytutu Historii. Długi okres stabilizacji, związany z jednolitą koncepcją kształcenia, przyniósł w konsekwencji, biorąc pod uwagę następne okresy, stosunkowo najlepsze rezultaty w zakresie efektywności kształcenia. Trzeci okres w działalności dydaktycznej Instytutu rozpoczął się w roku akademickim 1973/1974 powrotem do studiów 4-letnich i trwał do roku akademickiego 1980/1981 włącznie. Skrócenie okresu kształcenia historyków, wywołujące od początku zaniepokojenie środowiska naukowego, zachwiało stabilnymi i w miarę korzystnymi warunkami kształcenia. Leżące u podłoża koncepcji skrócenia studiów względy oszczędnościowe, w rezultacie, przyniosły jednak niepowetowane straty w zakresie załamania się efektywności studiów. Straty związane z zachwianiem wypracowanej w okresie od połowy lat pięćdziesiątych stabilności dydaktycznej są odczuwalne po dzień dzisiejszy. Czwarty i ostatni okres związany jest z powrotem do 5-letniego systemu studiów i zbiega się z wydarzeniami polskiego sierpnia 1980 r. Przywrócenie od roku akademickiego 1981/1982 5-letniego typu studiów historycznych było pozytywnym rezultatem tych wydarzeń. Generalnie jednak rzecz biorąc elementy destabilizacji, jakie ujawniły się w okresie 4-letniego cyklu kształcenia i wydarzeń z przełomu lat 1980—1981, nie zostały przezwyciężone w sposób znaczący do chwili obecnej.

Przechodzimy do charakterystyki poszczególnych okresów działalności dydaktycznej naszego Instytutu. Pierwszy okres działalności dydaktycznej wiąże się z początkami istnienia Instytutu (1948/1949—1956). Jak wspomniano, organizacja instytutowa była przejawem wprowadzania w życie tzw. zespołowych form pracy w działalności dydaktyczno-wychowawczej. Zadaniem Instytutu, jak to ujmowano współcześnie,

było: planowanie, prowadzenie i koordynacja prac dydaktycznych³. Najogólniej rzecz ujmując można powiedzieć, że Instytut stał się organizatorem całościowo pojmowanego procesu dydaktycznego. Optymalizacja i racjonalizacja życia dydaktyczno-wychowawczego, pojmowane jako wyraz pracy zespołowej, przybierały wówczas różnorakie formy. Centralnym problemem w działalności dydaktycznej Instytutu były różnokierunkowe inicjatywy, dotyczące organizacji procesu dydaktycznego i udzielania studentom pomocy w kształceniu. Zwrócić należy uwagę na wielce znamieny fakt, iż proces dydaktyczno-wychowawczy stał się przedmiotem systematycznej oceny i refleksji całego kolektywu pracowniczego, organów kierowniczych Instytutu i jego wyspecjalizowanych komisji. Szczególnym przejawem zespołowości poczynąń instytutowego gremium pracowniczego były udane próby wiązania procesu dydaktycznego z założeniami nowej metodologii materializmu historycznego. Istotną rolę odegrał wreszcie nowo zorganizowany Instytut w inicjatywach dydaktycznych podejmowanych na zewnątrz, w tym również o charakterze ogólnopolskim.

Zasady pracy zespołowej w działalności dydaktycznej przejawiały się, jak to wówczas akcentowano, w uzgadnianiu między poszczególnymi katedrami Instytutu całokształtu spraw dotyczących prowadzenia: ćwiczeń, wykładów, egzaminów, polegały również „na wspólnym prowadzeniu ewidencji studentów”⁴. Wyrazem zespołowych poczynąń o istotnym znaczeniu dla usprawnienia i intensyfikacji procesu dydaktycznego był też wspólnie gromadzony księgozbiór biblioteki instytutowej⁵. Problemy dydaktyczne były przedmiotem stałego zainteresowania i prac koordynacyjnych ze strony Rady Administracyjnej Instytutu⁶.

W celu usprawnienia działalności naukowo-dydaktycznej Instytutu powołano 20 I 1949 r. 4 komisje: naukową, biblioteczną, współpracy i pomocy dla młodzieży oraz egzaminacyjno-kolokwialną⁷. Pracami poszczególnych komisji kierowali profesorowie. Przewodniczącym komisji ds. studenckich został prof. Józef Dutkiewicz, a w jej skład weszli doc. J. Villaume, doc. Bohdan Baranowski, dr Anna Rynkowska. Członkowie komisji w ramach dyżurów odbywali indywidualne rozmowy ze

³ A. Rynkowska, *Instytut Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego*, „Myśl Współczesna” 1949, (t. I), nr 1—2, s. 97.

⁴ *Ibidem*, s. 99.

⁵ *Ibidem*; Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 314.

⁶ G. Missalowa, *Instytut Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego*, „Kwartalnik Historyczny” 1949, R. LVIII, s. 385.

⁷ *Ibidem*; G. Missalowa, *Instytut Historyczny*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1950, (t. XII), s. 278. Podobne zadania spełniała działająca w Instytucie Historii w latach siedemdziesiątych Komisja Dydaktyczna pod przewodnictwem prof. Z. Libiszowskiej.

studentami, udzielając systematycznych porad związanych z organizacją samodzielnej pracy. Obok tej podstawowej formy pomocy studentom komisja prowadziła także rejestr zgłaszających się na repetytoria i organizowała tego typu zajęcia powierzając ich prowadzenie asystentom odpowiednich katedr. Z inicjatywy komisji rozpoczęto organizowanie dydaktycznych narad produkcyjnych poświęconych omówieniu i ocenie wyników nauczania na poszczególnych latach studiów, analizie frekwencji na zajęciach dydaktycznych oraz udziału studentów w życiu Instytutu. W naradach tych obok opiekunów grup i lat studiów brali udział pracownicy Instytutu oraz przedstawiciele samorządu studenckiego⁸.

Początkowo, z uwagi na dotkliwy brak podręczników oraz innych pomocy naukowych, podstawę merytoryczną dla studentów, przygotowujących się do egzaminu stanowiły wykłady o charakterze kursowym oraz wskazywane przez prowadzących zajęcia rozdziały z dostępnych podręczników. Pogłębieniu wiedzy historycznej i pełniejszemu przygotowywaniu się do zajęć i egzaminów służyła lektura monografii obowiązkowych i dowolnych. Przykładowo w ciągu I roku studiów studenci byli obowiązani przeczytać 8 pozycji z zakresu historii starożytności, 10 z historii średniowiecznej oraz 6 dotyczących prehistorii⁹.

Pragnąc złagodzić wyraźnie odczuwany brak pomocy dydaktycznych: podręczników, skryptów, wydawnictw monograficznych i materiałów źródłowych uruchomiono wydawnictwo powielaczowe o charakterze pomocy naukowej¹⁰. Ukazująca się od roku 1949, z inicjatywy prof. Mariana H. Serejskiego i dr Bogumiła Zwolskiego seria zatytułowana *Prace Instytutu Historycznego* wypełniła częściowo istniejącą lukę w tym zakresie, przyczyniając się do usprawnienia procesu dydaktycznego. W ramach tej serii wydawniczej ukazało się około 30 zeszytów zawierających odbitki artykułów, w tym również przekładów z literatury obcej, tekstów źródłowych oraz prac specjalnie dostosowanych do działalności dydaktycznej, np. skryptów. Na łamach wydawnictwa publi-

⁸ Akta Instytutu Historii (dalej AIH), Protokół nr 4 z posiedzenia naukowego członków Instytutu Historycznego UŁ z dn. 12 V 1949 r.; Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 6 VI 1950 r.; Protokół z narady produkcyjnej I roku historii z 5 V 1950 r.; Protokół z narady produkcyjnej studentów II i III roku historii z dn. 3 V 1950 r.; Z. Libiszowska, N. Gajl, *Zapomniano o sprawach najważniejszych*, „Głos Uniwersytetu” 1953, nr 9, s. 5.

⁹ AIH, Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 18 I 1951 r.

¹⁰ R. Rosin, *Instytut Historyczny Uniwersytetu Łódzkiego w latach akademickich 1950—1951 i 1951—1952*, „Kwartalnik Historyczny” 1952, R. 59, s. 166; Missalowa, *Instytut Historyczny*, s. 279.

kowano również prace naukowe opracowane przez pracowników Instytutu. Wydawnictwo przyczyniło się również do usprawnienia organizacji procesu dydaktycznego dostarczając studentom konspekty i programy wykładów, programy i rozkłady zajęć dla poszczególnych lat i grup ćwiczeniowych, tematy egzaminacyjne itp.¹¹

Na szeroką skalę rozwinięto w Instytucie system konsultacji i repetytoriów. Zasadniczym celem obu form pracy było kontrolowanie postępów w nauce, ustalanie występujących niedostatków merytorycznych oraz wskazywanie sposobów uzupełniania zaległości¹². Przedmiotem rozważań była problematyka ćwiczeń i wykładów, problemy węzłowe budzące wątpliwości, wymagające uściśleń i wyjaśnień. Udział w obu typach zajęć był obowiązkowy. Na I roku studiów prowadzone były konsultacje indywidualne. W ramach bezpośrednich spotkań samodzielnych pracowników nauki ze studentami kontrolowano zasób wiedzy historycznej słuchaczy, przede wszystkim jednak zwracano uwagę na zakres umiejętności formalnych, polegających na sporządzaniu notatek z wykładów, konspektów, zapisów bibliograficznych, wypisów z literatury podręcznikowej i monograficznej. Udzielano również porad z zakresu techniki zdobywania wiedzy, wskazując jednocześnie racjonalne metody pracy. Na starszych latach studiów konsultacje miały charakter zbiorowy i prowadzone były w ramach grup samokształceniowych¹³. W okresie poprzedzającym sesje egzaminacyjne prowadzone były przez pomocniczych pracowników nauki repetytoria¹⁴. W tego typu zajęciach kładziono szczególny nacisk na kwestie merytoryczne kontrolując zasób wiedzy i wskazując niezbędne do uzupełnienia partie materiału. W roku akademickim 1948/1949 prowadzone było z ramienia Koła Historyków przez mgr. mgr. R. Rosina, M. Bandurkę, R. Kamienika repetytorium mające na celu powtórzenie materiału z nauk pomocniczych oraz problematyki dotyczącej starożytnego Wschodu, Grecji i Rzymu. Repetytoria odbywały się raz w tygodniu, a frekwencja na zajęciach dochodziła do 20 osób¹⁵. Równoległe udzielano studentom systematycznych porad związanych z organizacją warsztatu i samodzielnej pracy.

¹¹ Relacja ustna doc. R. Rosina z dnia 17 VI 1986 r.; Akta Zakładu Nauk Pomocniczych Historii IHUŁ.

¹² AUŁ, t. W-1a-1/1, Materiały Komisji Rady Głównej w sprawie pracy z I rokiem na rok akad. 1949—1950.

¹³ AIH, Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 18 I 1951 r.; Z. Libiszowska, *Bliżej studenckiego kolektywu (Z warsztatu pracy opiekuna roku)*, „Głos Uniwersytetu” 1953, nr 1, s. 6; AIH, Protokół z posiedzenia pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn. 4 IV 1952 r.

¹⁴ AUŁ, Materiały Komisji Rady Głównej..., s. 56.

¹⁵ AIH, Protokół nr 4... z dn. 12 V 1949.

Z żywym oddźwiękiem na terenie Instytutu spotkała się inicjatywa studentów zrzeszonych w Związku Akademickim Młodzieży Polskiej z października 1949 r., dotycząca powołania Zespołów Samopomocy w Nauce. ZSN stanowiły nową formę uczenia się, polegającą na tworzeniu dla poszczególnych lat studiów grup samokształceniowych mających na celu przezwyciężenie trudności występujących w procesie zdobywania wiedzy i podniesienie efektów kształcenia. Praca w zespołach stanowiła uzupełnienie samodzielnego poszukiwania wiedzy, a dzięki zbiorowym formom uczenia się i kontroli prowadziła do rozwijania świadomej dyscypliny i podnoszenia efektów pracy¹⁶. Jako pierwsze w ramach Wydziału zaczęły funkcjonować w Instytucie już w XI 1949 r. dwa zespoły samopomocy, a dalsze powołano w następnych miesiącach¹⁷. W pracach ZSN brali udział asystenci udzielający pomocy studentom w formie korepetycji. Zespół I pod kierunkiem mgr. Władysława Bortnowskiego przygotowywał się do kolokwium z geografii historycznej i odbył w semestrze zimowym roku akademickiego 1949/1950 12 posiedzeń dwugodzinnych. Studentów niewątpliwie dopingował do pracy termin kolokwium, który został wyznaczony na początek lutego 1950 r.¹⁸ Zespół II pod kierunkiem mgr. R. Kamienika i J. Włodarczyka pracował nad zagadnieniami z historii starożytnej. Zainteresowanie pracą tego zespołu było znacznie mniejsze i wynikało z odległego terminu egzaminu zaplanowanego w II semestrze, konieczności systematycznej lektury prac o charakterze podręcznikowym i monograficznym, a także przeciążenia studentów pracą zawodową. Zespół odbył jedynie 8 posiedzeń, a pozostałe planowane spotkania nie odbyły się z powodu nieobecności studentów¹⁹. Posiedzenia powoływanych w kolejnych miesiącach zespołów odbywały się co 2 tygodnie, a udział w nich brało około 60% studiującej młodzieży²⁰.

Szczególną opieką otoczona została młodzież podejmująca studia. W roku akademickim 1949/1950 utworzono 5 grup studenckich o charakterze samokształceniowym, przyjmując jako kryterium podziału indywidualne zainteresowania studentów, a przede wszystkim poziom wie-

¹⁶ AUL, t. W-1a-1/1, Instrukcja Związku Akademickiego Młodzieży Polskiej w sprawie organizacji Zespołów Samopomocy w Nauce.

¹⁷ AUL, t. W-1a-1/1, Pismo dziekana Wydz. Humanistycznego UŁ do rektora UŁ z dn. 7 XII 1949 r.

¹⁸ AIH, Protokół nr 1 z zebrania rozszerzonej Komisji Historycznej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 31 I 1950 r.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ AIH, Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 19 I 1950 r.; Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 18 I 1951 r.

dzy i umiejętności słuchaczy. Opiekunami grup zostali prof. Józef Dutkiewicz, doc. Bohdan Baranowski, dr Stefan Krakowski, mgr Paweł Korzec i mgr T. Kotula²¹. W kolejnym roku funkcje te pełnili prof. Gryzelda Missalowa, dr Zofia Libiszowska, Stefan Krakowski, Bogumił Zwolski, mgr W. Łukaszewicz²². Funkcje koordynatorów pełnili opiekunowie poszczególnych lat studiów. Opiekunowie grup czuwali nad organizowaniem pomocy szczególnie dla słabszych studentów oraz kierowali obowiązkowym udziałem studentów w konsultacjach. Prowadzili ze studentami dodatkowe zajęcia w wymiarze 4 godzin tygodniowo, służące właściwemu przygotowaniu do sesji egzaminacyjnych. Na starszych latach studiów funkcjonowały zespoły pomocy w zakresie historii starożytnej, średniowiecznej, społeczno-gospodarczej oraz nauk pomocniczych²³.

Jednym z głównych przejawów optymalizacji działań dydaktycznych i planowego ich organizowania była dążność do maksymalnego powiązania pracy dydaktycznej z problematyką naukową Instytutu, wyrażającą się w badaniach nad dziejami przemysłu i kwestii robotniczej w okręgu łódzkim oraz nad historią historiografii²⁴. Dotyczyło to przede wszystkim prac seminaryjnych i magisterskich, których zdecydowana większość objęta była planami naukowo-dydaktycznymi danej katedry²⁵. Warto zauważyć, że do wstępnych, lecz bezpośrednich prac naukowych wciągano też młodzież akademicką²⁶. Katedry, których specjalizacja nie wiązała się bezpośrednio z głównymi kierunkami badawczymi Instytutu, skupiały się na problematyce społeczno-gospodarczej w ramach własnych specjalności, omawiając przykładowo problemy niewolnictwa, kwestię chłopską czy też zagadnienia regionalne. Tematyka społeczno-gospodarcza dominowała w procesie dydaktycznym, w tym również w prowadzonych wykładach²⁷.

W sposób planowy przystąpiono też do upowszechniania w procesie dydaktycznym założeń nowej metodologii materializmu historycz-

²¹ AIH, Protokół z posiedzenia Rady Administracyjnej Instytutu Historycznego UŁ z dn. 17 XI 1949 r.

²² AIH, Protokół z zebrania wykładowców Instytutu Historycznego UŁ z dn. 4 IX 1951 r.

²³ AIH, Pismo ministra szkół wyższych do rektorów w sprawie organizacji sesji egzaminacyjnej zimowej r. akadem. 1951—1952 z dn. 20 XII 1951 r.; Protokół z posiedzenia Rady... z dn. 17 XI 1949 r.; Protokół z zebrania wykładowców Instytutu Historycznego UŁ z dn. 12 IX 1951 r.

²⁴ Missalowa, *Instytut Historyczny Uniwersytetu...*, s. 385; Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 314.

²⁵ Rosin, *op. cit.*, s. 166.

²⁶ Rynkowska, *op. cit.*, s. 99; Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 313.

²⁷ Missalowa, *Instytut Historyczny Uniwersytetu...*, s. 385.

nego. Inicjującą rolę w upowszechnieniu założeń nowej metodologii badawczej odegrała, jak wiadomo, na terenie łódzkiego środowiska historycznego prof. Natalia Gąsiorowska, ówczesny dyrektor Instytutu Historycznego²⁸. Nie może przeto dziwić sytuacja, że na gruncie planowo organizowanego przez Instytut procesu dydaktycznego problem powiązania kształcenia akademickiego z metodologią materializmu historycznego zajął tak ważne miejsce²⁹. Wyraźnie akcentowano fakt „stosowania metody materializmu historycznego do rewizji dotychczasowych osiągnięć w nauce i nauczaniu”³⁰. Dla pracowników Instytutu prowadzono marksistowskie konwersatorium dotyczące przede wszystkim problemów materializmu historycznego³¹. Szczególne dyskusje w łódzkim środowisku historycznym wywołał np. problem marksistowskiej periodyzacji dziejów Polski³². Według oceny prof. N. Gąsiorowskiej zarówno profesorowie, jak i młodzi pracownicy nauki, choć przede wszystkim ci ostatni, „coraz chętniej i z coraz większą umiejętnością” stosowali założenia materializmu historycznego „w swej pracy badawczej i pedagogicznej”³³.

Wyrazem zorganizowanych działań Instytutu skierowanych na zewnątrz był udział historyków, skupionych w Instytucie, w redagowaniu i opracowaniu 4 podręczników do nauczania historii w szkole średniej, opartych o nowe założenia metodologii materializmu historycznego³⁴. Dzięki tej inicjatywie łódzkie środowisko historyczne odegrało pionierską rolę w upowszechnianiu nowej metodologii w szkolnym procesie dydaktycznym w skali ogólnokrajowej. Pracownicy Instytutu brali też czynny udział w prowadzeniu wykładów i ćwiczeń z zakresu historii na innych wydziałach Uniwersytetu Łódzkiego, na terenie innych uczelni Łodzi, a także poza nią (Katowice). Historycy naszego Insty-

²⁸ B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945—1949)*, Łódź 1985, s. 78.

²⁹ Missalowa, *Instytut Historyczny Uniwersytetu...*, s. 385; Rynkowska, *op. cit.*, s. 99; Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 313.

³⁰ Missalowa, *Instytut Historyczny Uniwersytetu...*, s. 385.

³¹ Rosin, *op. cit.*, s. 166; por. też Rynkowska, *op. cit.*, s. 99.

³² B. Baranowski, K. Baranowski, *op. cit.*, s. 50.

³³ Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 313.

³⁴ Rosin, *op. cit.*, s. 169; w opracowywaniu i redagowaniu szkolnych podręczników historii do końca lat czterdziestych brali udział: B. Baranowski, N. Gąsiorowska, S. Krakowski, M. H. Serejski, S. Zajączkowski, H. Katz, P. Korzec. W początkach lat pięćdziesiątych do prac nad podręcznikami włączyli się: J. Dutkiewicz, G. Missalowa, W. Bortnowski, R. Rosin, K. Śreniowska, J. Włodarczyk, W. Zwolska, a następnie H. Evert-Kappesowa i B. Zwolski. Grupa pracowników brała również w latach sześćdziesiątych czynny udział w przygotowaniu serii *Tekstów źródłowych do nauki historii w szkole* opracowanych z inicjatywy Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego.

tutu zaangażowani byli również w opracowanie i ocenę programów nauczania historii w szkole. Brali udział w pracach „kursów nauczycielskich i innych, organizowanych w Łodzi i poza nią”³⁵.

Na szczególną uwagę zasługuje skupienie się kolektywu pracowniczego Instytutu na teorii i praktyce kształcenia uniwersyteckiego, wyrażające się w podnoszeniu zarówno kwestii merytorycznych, jak i metodycznych. Samodzielna kadra pracowników, posiadająca bogate doświadczenia dydaktyczne wyniesione z pracy w szkolnictwie przedwojennym różnych szczebli, postawiła w centrum uwagi jakość procesu kształcenia. W początkowym okresie na pierwszy plan wysunęły się problemy dotyczące form organizacyjnych procesu dydaktycznego, a więc typów zajęć i sposobów ich realizacji. Tygodniowe i okresowe zebrania pracowników katedr oraz zebrania wszystkich pracowników poświęcone były rozważaniom związanym z metodami pracy i formami jej doskonalenia. Odbywały się również odrębne posiedzenia wszystkich pracowników Instytutu poświęcone zagadnieniom dydaktyki szkolnej wyższej³⁶.

Dyskutowano nad głównymi formami uniwersyteckiego nauczania, zwracając uwagę na charakter poszczególnych zajęć: wykładów kursowych, monograficznych, ćwiczeń i zajęć seminaryjnych, a także ich wzajemne powiązania. Pod przewodnictwem prof. J. Dutkiewicza powołana została komisja, której zadaniem było opracowanie zasad prowadzenia ćwiczeń³⁷. W sprawozdaniu z prac komisji położono szczególny nacisk na konieczność kształcenia w toku zdobywania wiedzy samodzielności studentów oraz uczenia techniki pracy w ramach tego typu zajęć. W celu zwiększenia skuteczności oddziaływań postulowano redukcję liczebności grup ćwiczeniowych. W dyskusjach zwracano także uwagę na możliwość usamodzielnienia studentów poprzez zmniejszenie ilości zajęć obowiązkowych na starszych latach studiów³⁸. Biorąc pod uwagę stopniowo zapelniającą się lukę w wydawnictwach o charakterze podręcznikowym proponowano dokonać zmiany w encyklopedycznym wykładzie kursowym i nadać mu nową formę wykładu częściowo problemowego³⁹. Zwracano uwagę na konieczność zachęcania

³⁵ Gąsiorowska, *op. cit.*, s. 315.

³⁶ Relacja ustna doc. R. Rosina z dnia 17 VI 1986 r.; AIH, Informacja o terminie zebrania dydaktycznego z dn. 30 IV 1952 r.; Informacja o zebraniu dydaktycznym: *Referat jako przygotowanie do pracy samodzielnej*, 14 IV 1955 r.

³⁷ AUŁ, t. W-51-1/1, Protokół nr 6 z posiedzenia Rady Wydz. Historycznego UŁ z dn. 13 III 1952 r.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ AUŁ, t. W-24-1/51, Protokół z posiedzenia Katedry Historii Polski UŁ poświęconego omówieniu treści nauczania z dn. 21 X 1955 r.

studentów do samodzielnych poszukiwań i indywidualnego pogłębiania zdobywanych wiadomości. Rola nauczyciela akademickiego, jak wskazywano, winna się w tym procesie sprowadzać do kierowania pracą studenta poprzez udzielanie wskazówek bibliograficznych i metodologicznych. Jako obowiązującą uznano zasadę aktualizacji materiału nauczania, uwzględniania w procesie kształcenia najnowszych publikacji i kierunków badań w poszczególnych dziedzinach wiedzy historycznej⁴⁰.

Wdrażanie i upowszechnianie zespołowych form pracy zbiegło się z wprowadzeniem w życie zaostrojonej dyscypliny studiów. Zasada dyscypliny studiów stała się swego rodzaju synonimem socjalistycznego kształcenia akademickiego, przekreślającego praktykę liberalnego modelu studiów i swobodnego wyboru pracy. Wobec absolwentów studiów wyższych zastosowano wówczas zasadę obowiązkowych skierowań do pracy. Zaostrojona forma dyscypliny studiów przejawiała się przede wszystkim w skrupulatnym egzekwowaniu obecności studentów na ćwiczeniach i wykładach kursowych. Z udziału w wykładach zwolnieni byli jedynie studenci pracujący zawodowo⁴¹.

Frekwencja na ćwiczeniach i wykładach dla I roku była zadowalająca, a stosunek studentów do pracy aktywny. Na wykładach frekwencja dochodziła do 80%, „sale wykładowe były zawsze natłoczone, a liczni studenci siedzieli w czasie wykładów po dwóch na jednym krześle”⁴². Miesięczne raporty z obecności i udziału w zajęciach dydaktycznych poddawane były przez nauczycieli akademickich wnikliwej analizie⁴³. Zwiększyła się też bardzo poważnie, w stosunku do poprzedniego okresu, liczba obowiązkowych egzaminów. Wprowadzono i rygorystycznie przestrzegano ściśle określone terminy składania egzaminów, podobnie jak i zaliczania ćwiczeń. Przejawem dyscyplinowania studentów były obligatoryjnie tworzone zespoły samokształceniowe, liczne obowiązkowe konsultacje i zorganizowane formy repetytoriów. Wszystkie te przejawy dyscyplinowania, przy tak częstych wówczas, różnorodnych akcjach społecznych i propagandowych, zabierały studentom bardzo dużo czasu. Czas studenta w bardzo poważnym stopniu był „zorganizowany”. Zasada zaostrojonej dyscypliny studiów była swego rodzaju koniecznością obiektywną.

Ogromne wyniszczenie kraju, poważne straty ludnościowe, stwarza-

⁴⁰ AUŁ, t. W-24-1/53, Memoriał Instytutu Historycznego UŁ w sprawie programu historii powszechnej na III roku pierwszego stopnia studiów z roku akad. 1952/53.

⁴¹ Relacja ustna doc. R. Rosina z 17 VI 1986 r.; AUŁ, t. W-1a-1/2, Zarządzenie rektora UŁ nr 36A z dn. 29 X 1951 r.

⁴² AIH, Protokół nr 1 z zebrania pracowników Instytutu Historycznego z 31 I 1950 r.

⁴³ Relacja ustna doc. R. Rosina z 17 VI 1986 r.

ły konieczność jak najszybszego i jak najbardziej efektywnego kształcenia kadr humanistycznej inteligencji polskiej. Zasady zaostrożonej dyscypliny studiów zadanie to spełniły. Z drugiej jednak strony pewne skrajności w pojmowaniu i praktycznym stosowaniu tej dyscypliny powodowały, że odczuwana była przez znaczną część studentów jako swego rodzaju dolegliwość. Pamiętać też należy o tym, że zaostrożone formy dyscypliny, choć bezsprzecznie przyczyniły się do wysokiej efektywności kształcenia, to jednak utrudniały młodzieży właściwe studiowanie przedmiotu, wymagające znacznej ilości wolnego czasu, ograniczały własne inicjatywy kształcenia ze strony zdolniejszych grup młodzieży.

W związku z przeprowadzonymi dwukrotnie na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych reorganizacjami kształcenia uniwersyteckiego zaczęły pojawiać się w Instytucie rozważania związane z teoretycznymi założeniami procesu kształcenia dotyczące planów, programów studiów i modelu absolwenta historii.

W miejsce obowiązującego do 1949 r. systemu studiowania, wzorowanego na przedwojennych wyższych uczelniach⁴⁴, decyzją władz centralnych wprowadzono na kierunkach humanistycznych dwustopniową organizację studiów⁴⁵. Nowy system wprowadzał jako zasadę planowy tok studiów, określał tryb i warunki nauki w szkole wyższej, a poprzez plany i programy zajęć ustalał obowiązkowy zakres wiedzy, którą student winien opanować w procesie studiowania. Studium uniwersyteckim nadano charakter studiów zawodowych przygotowujących absolwentów do podjęcia pracy. Wprowadzona reorganizacja stwarzała warunki do przyspieszenia toku studiów i pełniejszego ich dostosowania do rosnących potrzeb społecznych⁴⁶.

Pierwszy stopień studiów trwał 3 lata i umożliwiał po ich zakończeniu podjęcie pracy zawodowej zgodnie z wybraną na III roku specjalizacją. Zasadniczy tok kształcenia w tym okresie sprowadzał się do

⁴⁴ UL. Wydz. Humanistyczny. Wyciąg z Albumu nr 1978/4 z 12 III 1952 r. Studenci historii obowiązani byli złożyć 8 egzaminów (dzieje starożytne, dzieje średniowieczne polskie, dzieje średniowieczne powszechne, dzieje nowożytne i nowoczesne polskie, dzieje nowożytne i nowoczesne powszechne, zasady metod badań historycznych i podstawowe wiadomości z nauk pomocniczych historii, główne zasady nauk filozoficznych, kolokwium z nauki o Polsce i świecie współczesnym) oraz przedłożyć pracę magisterską i zdać ostateczny egzamin z zakresu historii. Przedmiotem nadobowiązkowym była historia społeczno-gospodarcza.

⁴⁵ AUŁ, t. W-25-1/53, Rozporządzenie ministra oświaty w sprawie organizacji i planu niektórych kierunków studiów na wydziałach humanistycznych w państwowych szkołach akademickich z 1949 r.; E. Krassowska, *O podniesienie poziomu pracy dydaktycznej w wyższych uczelniach*, „Życie Nauki” 1950, nr 3—4, s. 135—180.

⁴⁶ Uniwersytet Łódzki 1945—1970, s. 24.

studiowania historycznych przedmiotów kierunkowych. W planie studiów umieszczono systematyczny kurs historii Polski doprowadzony do czasów współczesnych oraz wykłady z historii powszechnej do 1917 r. Obok podstawowych przedmiotów kierunkowych wprowadzono blok uzupełniający i posilkujący, w którym znalazły się wykłady i ćwiczenia z archeologii ziem słowiańskich, geografii historycznej, nauk pomocniczych, logiki, ekonomii politycznej, podstaw marksizmu-leninizmu oraz 2 lektoraty języków obcych, w tym rosyjskiego i dowolnie wybranego języka zachodnioeuropejskiego; dla studentów nie posiadających na świadectwie maturalnym stopnia z języka łacińskiego wprowadzono dodatkowo trzeci obowiązkowy lektorat. Blok przedmiotów zawodowych realizowany był na ostatnim roku studiów pierwszego stopnia⁴⁷.

W Instytucie uruchomiono dwie specjalizacje nauczycielską i biblioteczną. Studenci specjalizacji pedagogicznej obowiązani byli do udziału w wykładach i ćwiczeniach z „elementów nauk pedagogicznych”, „dydaktyki historii” oraz „zagadnień organizacji szkolnictwa i wychowania”⁴⁸. W celu zapoznania studentów z przyszłą pracą zawodową wprowadzono obowiązek odbywania zajęć praktycznych zarówno hospitacji, jak i samodzielnie prowadzonych lekcji, w szkołach stopnia podstawowego i licealnego⁴⁹. Kandydaci na bibliotekarzy uczęszczali na wykłady z „bibliotekarstwa” i „nauki o książce”, a wstępne umiejętności praktyczne zdobywali w ramach ćwiczeń z „bibliotekarstwa”; byli ponadto zobowiązani do odbycia miesięcznej praktyki zawodowej w bibliotekach⁵⁰. Warunkiem ukończenia studiów II stopnia, otrzymania dyplomu oraz uzyskania tytułu magistra było zaliczenie zajęć przewidzianych w planie studiów oraz złożenie egzaminu magisterskiego. Tematy prac magisterskich wyznaczone były przez kierowników katedr, a przygotowywanie pracy odbywało się pod kierunkiem samodzielnego pracownika nauki⁵¹. Na opiekunów II stopnia studiów powołano w Instytucie dr Halinę Kappesową i dr Gryzeldę Missalową⁵².

W 1951 r. uległy zmianie ramy organizacyjne kształcenia w szko-

⁴⁷ AUŁ, t. W-25-1/54, Plan studiów pierwszego stopnia historii.

⁴⁸ Relacja ustna doc. R. Rosina z 17 VI 1986 r.

⁴⁹ AUŁ, t. W-1a-1/2, Pismo Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki w sprawie zajęć praktycznych z X 1951 r.

⁵⁰ AUŁ, t. W-25-1/54, Plan studiów pierwszego stopnia historii.

⁵¹ AUŁ, t. W-1a-1/3, Zarządzenie ministra szkolnictwa wyższego w sprawie warunków ukończenia studiów II stopnia na uniwersytecie z 31 XII 1953 r.; *Uniwersytet Łódzki. Skład osobowy i spis wykładów na rok akad. 1953—1954*, Łódź 1954, s. 96—100.

⁵² AIH, Protokół z posiedzenia pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn. 2 VII 1952 r.

łach wyższych w związku z wprowadzeniem jednolitych 4-letnich studiów magisterskich, które funkcjonowały do 1956 r.⁵³ Ogólna koncepcja kształcenia kierunkowego z elementami przygotowania zawodowego do pracy w szkole nie uległa zmianie, jednakże częste zmiany systemu niepokoiły środowisko historyków. W prowadzonych dyskusjach wyrażano troskę o poziom przygotowania kierunkowego studentów. W rozważaniach nad planami i programami kształcenia położono nacisk na konieczność rozwijania bloku przedmiotów kierunkowych i posiłkujących, decydujących o zakresie wiedzy merytorycznej studentów. W ramach modyfikacji planu studiów proponowano przystosowanie do specyfiki studiowanej dyscypliny przedmiotów uzupełniających, np. ekonomii politycznej czy filozofii, i pełniejsze ich powiązanie z tłem historycznym. Na forum Instytutu wyrażano pogląd, iż wszechstronnie wykształcony historyk posiadający bogatą wiedzę i umiejętność jej zdobywania potrafi sprostać różnorodnym zadaniom praktycznym, należyście wypełniać obowiązki zawodowe i czynnie uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym kraju⁵⁴.

Rozważano również kwestie związane z przygotowaniem zawodowym studentów. Nie negowano zasadności zapoznawania studentów, w kursie uniwersyteckim, z teoretyczno-praktycznymi zagadnieniami dydaktycznymi. Proponowano jednak wydłużenie okresu przygotowywania kadr pedagogicznych poprzez wprowadzenie dla absolwentów stażu dydaktycznego, zakończonego egzaminem upoważniającym do podejmowania pracy w charakterze nauczyciela historii⁵⁵.

Silnie rozwinięty system opiekunów, różnorodne formy pomocy i samopomocy koleżeńskej oraz działania dyscyplinujące tok kształcenia pozwoliły przełamywać występujące w procesie zdobywania wiedzy trudności i przyczyniły się do podniesienia efektów kształcenia. Podczas posiedzeń w Instytucie wielokrotnie zwracano uwagę na zadowalające wyniki sesji egzaminacyjnych szczególnie na I i II roku studiów. Podkreślano, iż wyniki te są w dużej mierze efektem zaangażowania pracowników w realizacji procesu dydaktycznego, a szczególnie systematycznej opieki asystentów nad studentami⁵⁶. Analiza wyników sesji

⁵³ AUŁ, t. W-25-1/54, Plan nauczania. Studia jednolite 4-letnie. Rok akad. 1952/53.

⁵⁴ AUŁ, t. W-24-1/51, Tezy w sprawie treści nauczania przyjęte w Katedrze Historii Powszechnej w dn. 15 X 1955 r.; t. W-24-1/51, Uwagi i wnioski dotyczące treści i metod nauczania w Instytucie Historycznym z XI 1955 r.

⁵⁵ AUŁ, t. W-24-1/51, Odpowiedź dziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego w sprawie metod i treści nauczania na kierunku historycznym z 8 XII 1955 r.

⁵⁶ AIH, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn. 4 IV 1952 r.; Protokół z zebrania pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn. 2 VII 1952 r.

egzaminacyjnej z 1951 r. wskazuje na duże zdyscyplinowanie studiu-
jącej młodzieży oraz bardzo dobre przygotowanie merytoryczne z przed-
miotów kierunkowych⁵⁷.

Brak poważniejszych i pogłębionych studiów samodzielno-nauko-
wych stwierdzono natomiast w pracy studentów III roku⁵⁸. W opinii
pracowników były one wynikiem niesystematycznej pracy spowodowa-
nej m. in. zmniejszeniem, w porównaniu z niższymi latami, kontroli po-
szczególnych etapów zdobywania wiedzy. Ujemny wpływ na wyniki
kształcenia miał również niewielki udział studentów w zorganizowa-
nych formach pomocy — konsultacjach i repetytoriach, wynikający
z podejmowania pracy zawodowej, przeładowanego programu studiów
i rozbudowanej siatki zajęć dydaktycznych poważnie obciążającej stu-
dentów. Zastrzeżenia budziły także metody pracy i występujące prze-
jawy „naiwnego kucia”⁵⁹. W toku licznych dyskusji zarysowano pro-
gram zmierzający do podniesienia wyników kształcenia, polegający na
wprowadzeniu częstych kontroli wiedzy w ciągu roku akademickiego
i rygorystycznej sesji wiosennej, a także bardziej racjonalnego rozpla-
nowania egzaminów w sesji zimowej i letniej⁶⁰.

Brak odpowiednich materiałów statystycznych dla pierwszego okre-
su działalności dydaktycznej Instytutu nie pozwala na przedstawienie
w pełni wiarygodnych wskaźników efektywności kształcenia⁶¹. W opar-
ciu jednak o wycinkowe, lecz w miarę dokładne dane dotyczące stu-
dentów przyjętych na I rok studiów w 1951 r. i kończących je w 1955 r.
można wyliczyć wskaźnik efektywności kształcenia mierzony liczbą
wydanych dyplomów w stosunku do przyjętych na I rok studiów. Wy-
nosił on 48%. Wobec braku innych danych przyjmujemy ów wskaźnik,
z pewnymi zastrzeżeniami, jako reprezentatywny dla I okresu dzia-
łalności dydaktycznej Instytutu. Należy zaznaczyć, że jest to najwyż-
szy wskaźnik w zakresie efektywności kształcenia, jaki udało się osią-
gnąć w 40-letniej działalności naszej placówki. Można przyjąć, że wskaź-
nik ten był pozytywnym rezultatem, omówionych już, zespołowych

⁵⁷ AIH, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn.
18 VI 1951.

⁵⁸ AIH, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn.
4 IV 1952.

⁵⁹ AIH, Protokół z zebrania pracowników Instytutu Historycznego UŁ z dn.
26 III 1953.

⁶⁰ J. Launer, *Na III roku historii powinna nastąpić zmiana*, „Głos Uniwersy-
tetu” 1953, nr 9, s. 3; Z. Libiszowska, *Co mówią dziekani o sesji jesiennej*,
ibidem, nr 6/7, s. 3.

⁶¹ Efektywność kształcenia i sprawność nauczania w I okresie działalności dy-
daktycznej IH opracowano w oparciu o materiały statystyczne zgromadzone w AUŁ:
t. 1/5; t. 1/13; t. 1/15; t. 1/18; t. W-37a-1/58.

form pracy, naturalną konsekwencją wyzwolonych przez nowe formy organizacyjne energii grona pracowniczego i zaangażowania młodzieży w procesie kształcenia.

Znacznie dokładniej można natomiast zaprezentować sprawność kształcenia I i II roku studiów w cyklu 4-letnim dla roczników studiujących w latach 1951—1956. Jest ona stosunkowo wysoka i wynosi odpowiednio dla I roku studiów 78⁰/₀ i II roku 86⁰/₀. Rzecz jednak charakterystyczna, że wyniki te ustępują analogicznym wskaźnikom uzyskiwanym w kolejnych okresach pracy dydaktycznej. Pamiętać jednak należy, iż zostały osiągnięte w warunkach zaostrej dyscypliny związanej z rygorystycznie przestrzeganą zasadą terminowego zaliczania poszczególnych lat studiów. Najbardziej jednak doniosłym osiągnięciem tego okresu jest bardzo wysoki wskaźnik sprawności nauczania na ostatnim roku studiów, który wynosi 85⁰/₀. Tak wysokiej sprawności nauczania na ostatnim roku studiów nie udało się osiągnąć w następnych okresach działalności dydaktycznej Instytutu. Ta właśnie wysoka sprawność nauczania rzutowała na najwyższy w okresie 40-lecia wskaźnik efektywności kształcenia studentów historii. Rodzi się refleksja, że obowiązujące wówczas zasady zaostrej dyscypliny sprzyjały przede wszystkim porównawczo rzecz ujmując terminowemu kończeniu studiów.

W 1956 r. wprowadzony został nowy, 5-letni cykl kształcenia studentów obowiązujący do 1973 r. Ten właśnie system kształcenia wyznacza ramy chronologiczne II okresu w działalności dydaktycznej naszego Instytutu. Pozostały w nim podstawowe zdobycze pierwszego etapu, związane z zespołowymi formami pracy, choć niewątpliwie niektóre z nich wyraźnie się przeżyły (np. narady produkcyjne). Zdecydowanie odchodzono natomiast od zaostrej dyscypliny studiów tak charakterystycznych dla minionego okresu. Upowszechnianie zasad świadomej dyscypliny wiązało się i z pewnymi kontrowersjami. Przykładowo, dość typowa, rozpalająca namiętności grona pracowniczego, kwestia wiązała się z zaliczaniem przez prowadzących wykładów historycznych, w których uczestnictwo studentów nie podlegało już, jak dawniej formalnej kontroli w postaci list obecności.

Podobnie jak poprzednio w planie studiów dominował blok przedmiotów historycznych i uzupełniających wiedzę merytoryczną studentów. Na ogólną liczbę zajęć dydaktycznych wynoszącą 3416 godzin przypadało jedynie 256 godzin bloku pedagogicznego oraz 136 godzin wychowania fizycznego. Proporcje zajęć dydaktycznych rozłożone były w miarę równomiernie i wynosiły 1520 godzin wykładów i 1760 godzin ćwiczeń. W tygodniowym rozkładzie zajęć liczba godzin nie przekraczała 25, natomiast na ostatnim roku studiów została zmniejszona

do 19 godzin w semestrze zimowym i 6 godzin w semestrze letnim. Obowiązkowy charakter posiadały wprowadzone do programu studiów objazdy terenowe⁶².

W procesie kształcenia kontynuowano wcześniejsze inicjatywy zmierzające do ułatwienia startu młodzieży podejmującej studia historyczne. Utrzymane zostały funkcje opiekunów lat i grup studenckich. W celu zapewnienia bezpośredniego kontaktu ze studentami oraz stworzenia warunków do podejmowania oddziaływań wychowawczych na opiekunów I i II roku powoływano osoby prowadzące zajęcia na danych latach studiów. Funkcje opiekunów studentów lat wyższych sprawowali kierownicy seminariów magisterskich. Opiekunowie utrzymywali stałe kontakty z wykładowcami i lektorami, którzy sygnalizowali występujące w pracy trudności. W okresie poprzedzającym sesję egzaminacyjną zwoływano rady pedagogiczne, w których uczestniczyli prowadzący wszelkiego typu zajęcia pracownicy naukowo-dydaktyczni. Podczas spotkań omawiano postępy studentów w nauce, ich potencjalne możliwości, biorąc pod uwagę nie tylko indywidualne zdolności i dyscyplinę pracy, lecz także stan zdrowotny młodzieży. W związku z przejściem od systemu nauczania w szkole średniej do samodzielnego studiowania prowadzono również teoretyczno-praktyczne instruktaże dotyczące techniki pracy umysłowej, korzystania z bibliotek i literatury. Próbowano ułatwić młodzieży I roku studiów proces jednoczenia w zwarte grupy poprzez organizowanie wycieczek do muzeów łódzkich, wspólnych spacerów po mieście i objazdów terenowych⁶³.

Doskonalenie życia dydaktycznego i osiągnięcia w tym zakresie związane były w szczególności z działalnością dyrektora Instytutu Historii prof. J. Dutkiewicza⁶⁴. Z Jego inicjatywy powołano w Instytucie Pracownię Metodyki Nauczania Historii. Istotną rolę we właściwej realizacji przyjętego modelu kształcenia studentów historii odegrał długoletni prodziekan Wydziału ds. dydaktyczno-wychowawczych doc. B. Zwolski⁶⁵. Jego autentyczne zaangażowanie w organizację procesu

⁶² AUŁ, t. W-25-1/54, Projekt planu nauczania 5-letnich studiów. Uwagi do planu nauczania na studiach 5-letnich.

⁶³ AIH, Zaproszenie na radę pedagogiczną poświęconą sprawom nauczania na I roku z dn. 5 I 1965 r.; Sprawozdanie opiekuna I roku historii za rok akad. 1965/66 z dn. 28 XI 1966 r.; W pracach Komitetu Redakcyjnego przygotowującego *Informator dla studentów Uniwersytetu Łódzkiego* wydany pod red. A. Kłosowskiej, Łódź 1964 r. brał udział doc. R. Rosin.

⁶⁴ Józef Dutkiewicz, *Zasłużony Nauczyciel PRL*, Łódź 1973, ss. 92.

⁶⁵ O dorobku dydaktyczno-wychowawczym doc. B. Zwolskiego zob. też R. Wróblewski, Bogumił Zwolski 15 IV 1910—15 VI 1979, „Rocznik Łódzki” 1981, t. XXX, s. 385—387.

dydaktyczno-wychowawczego, różnorakie inicjatywy dydaktyczne, zasługują na najwyższe uznanie.

Działalności dydaktycznej towarzyszyła stała refleksja dotycząca systemu kształcenia, form zajęć dydaktycznych⁶⁶, techniki składania egzaminów⁶⁷ oraz roli pracowników naukowo-dydaktycznych w tym procesie. Biorąc pod uwagę konieczność podwyższania poziomu pracy dydaktycznej Instytut zorganizował ogólnopolską konferencję, której tematem była metodyka ćwiczeń z przedmiotu „Wstęp do badań historycznych”⁶⁸. Na forum Instytutu prowadzono również dyskusję poświęconą problematyce *Proseminarium* czy *ćwiczenia*⁶⁹.

Dużą wagę przywiązywano także do kształcenia zawodowego studentów, którym kierowała dr Wanda Zwolska⁷⁰. Nowo powstała Pracownia Metodyki Nauczania Historii nawiązała ścisłą współpracę z nauczycielami łódzkich szkół podstawowych i ponadpodstawowych włączając ich czynnie w proces doskonalenia wiedzy metodycznej studentów historii⁷¹. Opiekę nad szkolnymi praktykami studenckimi powierzono samodzielnym i pomocniczym pracownikom naukowym Instytutu. W celu zwiększenia skuteczności oddziaływań dydaktycznych podjęto również starania o zaciemnienie sali wykładowej, umożliwiające włączenie w proces przekazywania wiedzy technicznych środków nauczania⁷².

⁶⁶ J. Dutkiewicz, G. Missalowa, *Kierowanie pracą magisterską. Problem z dydaktyki w szkole wyższej*, „Wiadomości Historyczne” 1958, nr 4–5, s. 322–330; J. Dutkiewicz, *Metodyka ćwiczeń z dydaktyki historii w studium uniwersyteckim*, „Wiadomości Historyczne” 1958, z. 3, s. 182–184; idem, *Zasady prowadzenia seminarium historycznego*, [w:] *Zagadnienia dydaktyki szkół wyższych*, Warszawa 1968, s. 232–236.

⁶⁷ B. Zwolski, *Uwagi o egzaminach w uczelniach wyższych*, „Życie Szkoły Wyższej” 1964, R. XII, s. 62–70.

⁶⁸ AUŁ, t. W-37g-1/58, Sprawozdanie opisowe z wyników sesji egzaminacyjnych w roku akad. 1961/62 z dn. 9 XI 1962 r.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ E. Trzcińska, Wanda Zwolska — *dydaktyk historii*, „Wiadomości Historyczne” 1980, nr 2, s. 123–126.

⁷¹ AIH, Zaproszenie na zebranie w sprawie praktyk studenckich dla nauczycieli historii z dn. 4 X 1957 r.; Zaproszenie na zebranie dla nauczycieli historii w sprawie współpracy w kolejnym roku akad. z dn. 29 IX 1958 r.; W kształceniu metodycznym studentów historii brali udział m. in. I. Zaspa, K. Damińska, Z. Osuchowska, T. Podwysocki, M. Bukowicz, F. Bortnowska, M. Garmulewicz, H. Jagiełło, J. Zagalska, A. Pąkowska. Instytut prowadził stałą współpracę z I LO, III LO i XII LO w Łodzi. Obecnie współpracują z Instytutem pełniący obowiązki nauczycieli szkół ćwiczeń: E. Anszperger-Bączkiewicz (SP nr 94 w Łodzi), D. Meissner (III LO) i L. Radewald (XXI LO). Funkcje opiekunów praktyk pedagogicznych ciągłych pełni obecnie kilkudziesięciu historyków pracujących w szkołach łódzkich różnych szczebli i typów.

⁷² AIH, Pismo dyrektora Instytutu Historycznego UŁ do Oddziału Administracyjno-Gospodarczego UŁ w sprawie zaciemnienia sali wykładowej z dn. 11 III 1958 r.

Pracownicy Instytutu, również i w tym okresie brali czynny udział w rozwoju życia dydaktycznego w kraju. Profesor J. Dutkiewicz pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Brał udział w pracach Komitetu Redakcyjnego „Wiadomości Historycznych”, będących organem Ministerstwa Oświaty w zakresie nauczania historii. Był organizatorem obrad sesji dydaktycznej na VIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Krakowie w 1958 r. Z jego inicjatywy rozpoczęto organizację corocznych zebrań dydaktyków historii wykładających w szkołach wyższych⁷³. W pracach Komitetu Redakcyjnego Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego PTH opracowującego serię tekstów źródłowych do nauki historii w szkole uczestniczyli z naszego środowiska prof. B. Baranowski i J. Dutkiewicz⁷⁴. Doktor W. Zwolska kierowała w latach 1950—1961 Sekcją Historii i Nauki o Polsce Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych w Łodzi. Jako członek brała czynny udział w pracach Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego PTH. Przewodniczyła Sekcji Dydaktycznej Łódzkiego Oddziału PTH oraz Sekcji Dydaktycznej ZNP przy Uniwersytecie Łódzkim⁷⁵.

W związku z dokonaną w 1970 r. reorganizacją struktury wewnętrznej Instytutu polegającą m. in. na likwidacji katedr wzrosła niepomieranie w życiu dydaktycznym rola zakładów, rozumianych przede wszystkim jako jednostki dydaktyczne⁷⁶. W ramach zakładów dokonywano przydziału zajęć poszczególnym pracownikom, ustalano ich problematykę oraz metody pracy. Przebieg procesu dydaktycznego kontrolowali samodzielni pracownicy, wykładający w danym roku akademickim przedmioty kierunkowe. Obsadzając zajęcia dydaktyczne przestrzegano zasady pełnej jedności warsztatu naukowo-dydaktycznego, zapewniając w ten sposób wysoki poziom merytoryczny pracy. Młodszy pracownicy Instytutu obowiązani byli do doskonalenia umiejętności dydaktycznych poprzez udział w zajęciach prowadzonych przez samodzielnych pracowników naukowych. Kierownicy zakładów dokonywali hospitacji zajęć prowadzonych przez podległych pracowników oraz uczestniczyli w dyskusjach, dokonywali wszechstronnej analizy merytoryczno-metodycznej pracy dydaktycznej⁷⁷.

⁷³ A. Brzeziński, W. Michowicz, *Pół wieku działalności nauczycielskiej prof. Józefa Dutkiewicza*, [w:] *Józef Dutkiewicz...*, s. 15; W. Zwolska, *Problematyka dydaktyczno-pedagogiczna w pracach prof. J. Dutkiewicza*, [w:] *ibidem*, s. 59.

⁷⁴ *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, Warszawa 1960, z. 1.

⁷⁵ Trzcińska, *op. cit.*, s. 123.

⁷⁶ AIH, Memoriał Rady Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ w sprawie ograniczenia zadań Wydziału z dn. 21.03.1971 r.

⁷⁷ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUE do prodziekana ds. socjalno-bytowych i wychowawczych Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 14 II 1978 r.

O przywiązywaniu znacznej wagi do organizacji i jakości procesu kształcenia świadczy również fakt ustanowienia w tym okresie funkcji zastępcy dyrektora Instytutu ds. dydaktycznych. Stanowisko to objął w 1970 r. doc. Wojciech Szczygielski i pełnił tę funkcję nieprzerwanie do 1981 r. Jako zastępca dyrektora doc. W. Szczygielski angażował się szczególnie w prace nad modyfikacją planów studiów i systemu kształcenia oraz wypracowaniem modelu absolwenta historii inspirowane przez Zespół Dydaktyczno-Naukowy Nauk Historycznych działający przy Ministerstwie Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Poza bieżącymi obowiązkami w latach 1980—1982 brał udział jako członek w pracach Zespołu Kierunkowego Historii Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich, działającego przy Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie.

Wydłużenie toku studiów przy jednoczesnym ciągłym doskonaleniu rozwiązań organizacyjnych wpłynęło pozytywnie na efekty pracy dydaktycznej. W porównaniu z okresem poprzednim rekrutacja na I rok studiów była zdecydowanie wyższa i wahała się w granicach 36 studentów przyjętych w 1956 r. do 90 osób rozpoczynających naukę w 1963 r.⁷⁸ W następnych latach wykazywała powolną tendencję spadkową osiągając liczbę 42 studentów przyjętych na I rok studiów w 1972 r.⁷⁹ Wyraźnie korzystnie kształtowała się w tym okresie sprawność nauczania na poszczególnych latach studiów. Dla roczników studiujących w latach 1956—1973 była ona bardzo wysoka i przekraczała wartości uzyskiwane w poprzednim okresie, wynosząc dla I i II roku studiów 870/0, dla III roku studiów 990/0⁸⁰. Zjawiskiem godnym podkreślenia był stały wzrost sprawności kształcenia na I roku studiów. Śkreslenia w ciągu roku akademickiego 1961/1962 wyniosły zaledwie 50/0 i był to najkorzystniejszy wskaźnik, jaki udało się osiągnąć w pracy z młodzieżą podejmującą studia⁸¹.

Równie pozytywne efekty pracy, będące konsekwencją wcześniejszych oddziaływań udało się zauważyć na II roku studiów, gdzie odnotowano w roku akademickim 1961/1962 jedynie 2,50/0 odsiew⁸². W opinii pracowników pomyślne wyniki sesji egzaminacyjnych wynikały

⁷⁸ AUŁ, t. W-37g-1/58; Akta Dziekanatu Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ (dalej ADWF-H), t. 3a.

⁷⁹ ADWF-H, t. 3a, Księga Dyplomów Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ.

⁸⁰ Efektywność kształcenia i sprawność nauczania w II okresie działalności dydaktycznej IH opracowano w oparciu o materiały statystyczne zawarte w ADWF-H, t. 3a, Księga Dyplomów Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ.

⁸¹ AUŁ, t. W-37g-1/58, Sprawozdanie opisowe z wyników sesji... z dn. 9 XI 1962 r.

⁸² *Ibidem*.

z lepszego przeciętnego poziomu pracy studentów, wyraźnego zainteresowania obranym kierunkiem studiów oraz wypracowanych przez zespół wykładowców i asystentów skutecznych metod oddziaływań dydaktycznych⁸³. Wysoka sprawność nauczania była również niewątpliwie wynikiem realizacji w miarę optymalnego 5-letniego cyklu kształcenia oraz doskonalenia w miarę upływu czasu merytoryczno-metodycznego systemu kształcenia absolwentów historii w szkołach wyższych.

Podobnie jak dla pierwszego okresu brak jest w pełni wiarygodnych materiałów statystycznych pozwalających na przedstawienie efektywności kształcenia w drugim okresie funkcjonowania Instytutu⁸⁴. Trudności w precyzyjnym jej ustaleniu wynikają z braku danych dotyczących uzyskiwania przez studentów dyplomów w terminie przewidzianym planem studiów. Pełne dane posiadamy jedynie dla roczników przyjętych na I rok studiów w latach 1961—1963 i kończących je w latach 1966—1968. Wskaźnik efektywności kształcenia wyniósł dla tych roczników 41⁰/₀ i możemy przyjąć go, z pewnymi zastrzeżeniami, jako typowy dla całego 5-letniego cyklu kształcenia. Wskaźnik ten jest nieco niższy niż w okresie poprzednim, ale jednak znacznie wyższy niż w dwóch następnych okresach działalności dydaktycznej naszego Instytutu. Zaważyła na nim niższa niż w okresie poprzednim sprawność nauczania na ostatnim roku studiów wynosząca 67⁰/₀, wyraźnie jednak przewyższająca analogiczne wskaźniki w kolejnych latach. W sumie uznać można te wskaźniki za względnie wysokie. Należy bowiem odnotować fakt, iż zostały osiągnięte w warunkach zarzucenia zastrzonych form dyscypliny studiów przy znacznie swobodniejszym podejściu młodzieży do procesu studiowania i znacznie zwiększonych jej zainteresowaniach innymi sferami życia społecznego. Były one niewątpliwie rezultatem stabilności systemu kształcenia umiejętnie łączącego pewne odgórnie ustalone rygory z zasadami świadomej dyscypliny studiów.

Rok akademicki 1973/1974 rozpoczyna trzeci okres w działalności dydaktycznej Instytutu Historii. Trwał on do końca roku akademickiego 1980/1981. Okres ten wyróżnia nowa czteroletnia koncepcja kształcenia absolwentów historii i wyraźnie zliberalizowany regulamin studiów. Już na bieżąco, w skali kraju konstatowano, iż okres 4 lat jest nie wystarczający dla pełnej realizacji procesu kształcenia w szkołach wyższych⁸⁵.

Na kierunku historii prowadzono wówczas dwie specjalizacje: nau-

⁸³ AUE, t. W-37g-1/58, Sprawozdanie opisowe analizujące wyniki letniej sesji egzaminacyjnej w roku akad. 1960/61 z dn. 6 XI 1961 r.

⁸⁴ Patrz przyp. 80.

⁸⁵ J. Serczyk, *O programie uniwersyteckich studiów historycznych*, „Kwartalnik Historyczny” 1977, R. LXXXIV, s. 118—122.

czycielską i ogólnohistoryczną⁸⁶. Nienauczycielski kierunek studiów był pojmowany jako dający absolwentowi wyższe wykształcenie humanistyczne bez określonej, wąsko pojmowanej specjalizacji zawodowej. Absolwenci tego kierunku przygotowani w zakresie ogólnej wiedzy humanistyczno-historycznej stanowili potencjalną kadre pracowników dla różnorodnych instytucji naukowych, kulturalnych i społeczno-politycznych. Był to kierunek kształcący „kadry humanistycznej inteligencji polskiej, kadry mogące podejmować, po krótszym lub dłuższym okresie przyuczenia, różnorodne prace, w tych wszystkich dziedzinach życia społecznego, które wymagają i będą wymagały w przyszłości ludzi z wyższym wykształceniem humanistycznym”⁸⁷. Specjalizacja ta jednak funkcjonowała krótko i rychło z niej zrezygnowano⁸⁸.

W połowie lat siedemdziesiątych zaznaczyło się wyraźnie zjawisko wzbogacania zajęć materiałami audiowizualnymi. W czerwcu 1975 r. oddano w naszym Instytucie do użytku nowocześnie urządzoną, specjalną salę audiowizualną, przystosowaną m. in. do wyświetlania filmów pełnometrażowych. Nowymi zjawiskami w naszej pracy ze studentami stały się: wakacyjne praktyki ogólnohistoryczne na specjalizacji ogólnohistorycznej, wymiany grup studenckich z zagranicą, studia indywidualne. Praktyki ogólnohistoryczne w wymiarze 8 tygodni odbywali studenci w takich placówkach, jak: biblioteki, muzea, archiwa, wydawnictwa. Wymiana grup studenckich objęła nasz Instytut oraz studentów z NRD. Na zasadach wymiany wyjeżdżała od nas 9-osobowa grupa studentów wraz z opiekunem, a przyjeżdżała, w innym terminie, grupa studentów niemieckich. Niewielką natomiast rolę w naszym Instytucie odegrały, tak modne w latach siedemdziesiątych, koncepcje studiów indywidualnych dla najzdolniejszej młodzieży. Indywidualny tok studiów należał w Instytucie do zupełnej rzadkości. Na przestrzeni lat zaledwie kilka osób ukończyło studia w ramach tego systemu. Zaznaczyć należy, że byli to studenci studiujący w trybie 5-letnim. Z uwagi na skrócenie czasu studiów z 5 do 4 lat i ogromne przeciążenie planu studiów historycznych dotychczasowe możliwości studiów indywidualnych zostały w praktyce przekreślone.

Od początku lat siedemdziesiątych upowszechnieniu uległa akcja „otwartych drzwi”, w czasie której przedstawiciele Dyrekcji IH informowali kandydatów na studia historyczne o wymogach egzaminacyjnych, charakterze studiów, modelu absolwenta oraz możliwościach pod-

⁸⁶ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prodziekana ds. nauczania Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 12 XI 1973 r.

⁸⁷ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do dziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 6 IV 1973 r.

⁸⁸ Serczyk, *op. cit.*, s. 117.

jęcia pracy zawodowej po ukończeniu studiów. Prezentowano kandydatom warunki lokalowe, w jakich przyjdzie im studiować, zaznajamiano z formami pracy organizacji młodzieżowych i koła naukowego. Zebrania te cieszyły się umiarkowaną frekwencją ze strony kandydatów na studia wyższe.

W tym okresie, w związku z uruchomieniem nowych typów studiów historycznych dla osób pracujących zawodowo, jak również z uwagi na wysoką rekrutację studentów na I rok studiów dziennych, wyraźnie wzrastały zadania dydaktyczne pracowników naszego Instytutu. Charakterystycznym zjawiskiem stało się poważne przeciążenie zajęciami dydaktycznymi, ponad obowiązujące pensum, kadry samodzielnych pracowników naukowych. Było ono wyrazem niezwykle ofiarnego włączenia się profesorów i docentów naszego Instytutu w realizację zwiększonych w tym czasie zadań dydaktycznych. Niemniej zarysowała się konieczność przekazania części zajęć dydaktycznych, prowadzonych dotychczas wyłącznie przez samodzielną kadrę pracowniczą, bardziej doświadczonej grupie młodszych nauczycieli akademickich, tj. adiunktów⁸⁹. W dalszym ciągu też doskonalono metody pracy dydaktycznej i poziom kadry. Obok dotychczasowych form doskonalenia umiejętności metodycznych młodszych pracowników nauki wprowadzono dla tej grupy roczny kurs pedagogizacyjny prowadzony w Uczelni przez doświadczonych pedagogów. Poprzez udział, w charakterze opiekunów, w studenckich praktykach pedagogicznych młodzi nauczyciele akademicki zaznajamiali się z praktyką szkolną i złożonymi problemami dydaktyczno-wychowawczymi występującymi na różnych szczeblach edukacji historycznej⁹⁰.

Wprowadzona w 1973 r. reorganizacja procesu kształcenia, skracająca okres studiów do 4 lat odbiła się niekorzystnie na efektach pracy w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Załamanie efektywności kształcenia i sprawności nauczania na ostatnim roku zbiegło się w czasie z wprowadzeniem w życie nowego regulaminu studiów wykazującego wobec studiującej młodzieży znaczny liberalizm⁹¹. Poważny niepokój budziła terminowość uzyskiwania zaliczeń semestralnych, która w połowie lat siedemdziesiątych nie przekraczała 50%, a przykłado-

⁸⁹ Materiały na konferencję Zespołu Partyjnego Komitetu Nauk Historycznych PAN w Instytucie Historii UŁ, Łódź 1974, s. 30.

⁹⁰ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do dziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 24 X 1975 r.

⁹¹ AIH, Protokół z zebrania kierowników zakładów i przedstawicieli Komisji Dydaktycznej oraz organizacji młodzieżowych nt. Projekt nowego regulaminu studiów z dn. 17 II 1972; Uwagi na temat projektu regulaminu studiów (załącznik do Protokołu z zebrania ... z dn. 17 II 1972).

wo na II roku historii wynosiła w roku akademickim 1976/1977 jedynie 43%⁹². Występowały również przejawy dezorganizacji w okresie składania egzaminów poprawkowych i komisyjnych. Wyraźnie widoczny był brak dyscypliny wśród studentów starszych lat studiów, uchylanie się od obowiązków oraz demonstrowanie przez młodzież wątpliwych postaw społecznych i etycznych⁹³.

Rekrutacja na I rok studiów zdecydowanie wzrosła i osiągnęła w 1975 r. rekordową, w okresie istnienia Instytutu, liczbę 115 studentów, a następnie powoli spadała do 46 studentów przyjętych na I rok studiów w 1979 r.⁹⁴ Sprawność nauczania w Instytucie Historii w cyklu 1974—1978 kształtowała się nieco poniżej średniej uniwersyteckiej dla całego kraju (64,4%) i wynosiła 62,7%. W skali kraju Instytut plasował się na 7 miejscu wśród 10 objętych analizą sprawności kształcenia placówek⁹⁵. Wyjątkowo niska była sprawność kształcenia rocznika 1975/1976 plasująca Instytut na ostatnim miejscu wśród 11 placówek uniwersyteckich objętych badaniami. Na stan ten niewątpliwie wpłynęły, obok skrócenia cyklu studiów i nowego regulaminu, zastosowane łagodniejsze kryteria selekcji kandydatów przyjętych na I rok studiów w 1975 r. w związku z nadmiernie zwiększonym limitem przyjęć⁹⁶. Przeciążenie studentów różnorodnymi zajęciami skomasowanymi w ramach 4-letniego cyklu kształcenia uniemożliwiało w praktyce właściwe studiowanie. Szczególnie drastycznie zjawisko to ujawniło się na dwóch pierwszych latach studiów i było wynikiem m. in. znacznego ograniczenia czasu zajęć z przedmiotów kierunkowych, szczególnie z historii starożytnej, średniowiecznej powszechnej i historii powszechnej do 1789 r.⁹⁷

Pragnąc przeciwdziałać występującym niekorzystnym tendencjom Dyrekcja Instytutu Historii podjęła szereg przedsięwzięć zmierzających do podniesienia sprawności kształcenia. Dokonano zamiany zajęć ćwiczeniowych z przedmiotów historycznych na zajęcia typu konwersatoryjnego. Pozwoliło to zmniejszyć liczebność grup studenckich do kilku-

⁹² AIH, Referat prodziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego ds. dydaktycznych na posiedzeniu Rady Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 24 II 1977 *Problemy dydaktyczno-wychowawcze Wydz. Filozoficzno-Historycznego w świetle wyników zimowej sesji egzaminacyjnej 1976/77*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ ADWF-W, t. 3a, Księga Dyplomów Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ.

⁹⁵ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do Działu Nauczania UŁ z dn. 29 VI 1979 r.

⁹⁶ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prorektora ds. Dydaktyki i Wychowania UŁ z dn. 18 X 1980 r.

⁹⁷ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prodziekana Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ z dn. 9 III 1974 r.

nastu osób⁹⁸. Z punktu widzenia metodycznego konwersatoria umożliwiły pełną aktywizację studentów poprzez wprowadzenie na szeroką skalę dyskusji jako formy pracy. W celu lepszego przygotowania studentów do podjęcia prac magisterskich dokonano zamiany zajęć proseminaryjnych prowadzonych na II roku studiów na zajęcia seminaryjne. Pragnąc złagodzić szczególnie trudne progi egzaminacyjne dokonano w planie studiów przesunięcia przedmiotów kierunkowych wprowadzając zasadę chronologii wykładu i ograniczania zbytnio rozbudowanego bloku przedmiotów pomocniczych⁹⁹.

W końcu lat siedemdziesiątych można już było dostrzec pewne pozytywne efekty podjętych zabiegów w zakresie sprawności kształcenia na I—III roku studiów¹⁰⁰. W roku akademickim 1978/1979 sprawność kształcenia na I roku (87,30%) oraz na III roku (89,50%) była wyższa od średniej krajowej i plasowała Instytut na 6 i 8 miejscu wśród 11 placówek uniwersyteckich. Pierwsze miejsce w kraju zajmował Instytut w sprawności kształcenia II roku studiów osiągając wskaźnik 98,20%¹⁰¹.

Dokładne dane statystyczne pozwalają na przedstawienie, porównywalnych z poprzednimi okresami działalności dydaktycznej Instytutu, wskaźników kształcenia dla 4-letniego cyklu studiów¹⁰². Wskaźnik efektywności kształcenia obliczony dla studentów rozpoczynających studia w latach 1974—1976 i kończących studia bez opóźnień w latach 1978—1980 wynosi zaledwie 230%. Był to zdecydowanie najniższy wskaźnik efektywności kształcenia dla wszystkich okresów działalności dydaktycznej Instytutu. Wynikał on z niskiej, wynoszącej zaledwie 260%, sprawności nauczania na ostatnim roku studiów. Bliższa analiza wskaźników sprawności nauczania dla lat I—III wskazuje, że były one stosunkowo wysokie i nie odbiegały w znaczącym stopniu od uzyskiwanych w poprzednich okresach wskaźników. Wskaźniki sprawności nauczania obliczone dla roczników studiujących w latach 1973—1979 wynosiły dla I roku — 810%, dla II roku — 950%, dla III roku 870%.

Te w sumie wysokie wyniki sprawności nauczania w cyklu 4-letnim są na pewno efektem zaangażowania pracowników i odpowiedzialnej postawy znacznej części studiującej młodzieży. Nie ulega jednak wąt-

⁹⁸ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prorektora ds. Dydaktyki UŁ z dn. 31 V 1978 r.

⁹⁹ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prorektora ds. Dydaktyki UŁ z dn. 12 I 1977 r.

¹⁰⁰ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prorektora ds. Dydaktyki UŁ z dn. 18 X 1980 r.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Efektywność kształcenia i sprawność nauczania w III okresie działalności dydaktycznej IH opracowano w oparciu o materiały statystyczne zawarte w ADWF-H, t. 3a, Księga Dyplomów Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ.

pliwości, że te bardzo wysokie wskaźniki wynikały również z liberalnych zasad regulaminu stwarzającego dość łagodne progi egzaminacyjne i zezwalającego na warunkowe promocje. Praktyka warunkowych promocji kształtowała wśród studentów złe przyzwyczajenia i nawyki, przejawiające się w małej dbałości o terminowość składania egzaminów. Ostateczną konsekwencją takich postaw był bardzo niski wskaźnik nauczania na ostatnim roku studiów. Złe nawyki ukształtowane w związku z liberalnym zaliczaniem oraz możliwość wydłużania terminu składania prac magisterskich doprowadziły do załamania tego wskaźnika.

Przyczyny omawianych zjawisk były jednak bardziej złożone. Silne zagęszczenie planu studiów i skrócenie okresu przygotowywania prac magisterskich legło u podstaw tak niskiego wskaźnika efektywności kształcenia. Stwierdzić przy tym należy, iż łódzkie środowisko historyczne nie zrezygnowało w gruncie rzeczy z dotychczasowych wysokich wymogów stawianych pracom magisterskim. Starano się też utrzymać dotychczasowy poziom zajęć dydaktycznych oraz wysokie wymagania w zakresie zaliczania zajęć i składania egzaminów. Stąd też zapewne kryzys w zakresie sprawności kształcenia przybrał na naszym gruncie większe rozmiary niż w wielu innych ośrodkach historycznych. Mimo stosowania sprawdzonych w praktyce form pracy, zaangażowania dydaktycznego całego grona pedagogicznego i podejmowanych prób przewyciężenia ujemnych zjawisk efekty pracy dydaktycznej były jednak bardzo ograniczone. Niewykluczone też, że w grę wchodziły również czynniki ogólnospołeczne przybierające w praktyce postać swego rodzaju antybodźców dla terminowego składania egzaminów (możliwości wyjazdów zagranicznych, atrakcyjna praca w spółdzielniach studenckich itp.). Reasumując można stwierdzić, iż wprowadzona w życie reforma studiów z 1973 r. zachwiała stabilnymi układami kształcenia z poprzedniego okresu i przyczyniła się do zniweczenia dynamicznych tendencji występujących w pracy dydaktycznej w latach sześćdziesiątych.

Pewne pozytywne tendencje, występujące w procesie kształcenia z końca lat siedemdziesiątych, już zasygnalizowane, zostały zahamowane w początkach lat osiemdziesiątych. Wydarzenia polityczne polskiego sierpnia 1980 r. odbiły się na funkcjonowaniu życia dydaktycznego Instytutu. Zawieszenie części zajęć dydaktycznych, rozluźnienie dyscypliny pracy i zmiany programowe dokonywane doraźnie, pod wpływem nastrojów młodzieży, odbiły się ujemnie na realizacji procesu dydaktycznego. Tak charakterystyczna dla całego kraju akcja strajkowa studentów objęła również łódzki Instytut Historii. Gmach naszego Instytutu przy ul. Buczka 27a był obiektem strajku okupacyjnego. Prze-

bywało tu około 200 studentów. Było to jedno z głównych centrów akcji strajkowej na Uniwersytecie. W gmachu w trakcie strajku panował ład i porządek. Studenci wykazali się dobrą czy nawet bardzo dobrą sprawnością organizacyjną. Mieli też lepsze warunki bytowe niż w wielu innych gmachach objętych strajkiem. Przez cały okres czasu Dyrekcja IH pozostawała w kontakcie ze strajkującymi studentami naszego gmachu. Odbywały się również dyżury pracownicze. Złożone przez studentów postulaty dydaktyczne były, w gruncie rzeczy, uwzględniane przez władze Instytutu. Nie było poważniejszych napięć grożących nieobliczalnymi konsekwencjami. Niemniej zaznaczyć należy, że w drugim semestrze roku akademickiego 1980/1981 wystąpiły w naszym Instytucie, zainspirowane przez część środowiska akademickiego, tendencje zmierzające do poważnej dezorganizacji procesu dydaktycznego (np. likwidacja zajęć ćwiczeniowych z historii Polski i powszechnej XIX i XX w., zniesienie egzaminów z historii najnowszej Polski i powszechnej). Dzięki zdecydowanej postawie Dyrekcji Instytutu, poważnej większości środowiska pracowniczego oraz studenckiego, tendencje te zostały przezwyciężone jeszcze przed przerwą wakacyjną.

Najbardziej istotnym rezultatem wydarzeń sierpniowych 1980 r. dla życia dydaktycznego było odejście od 4-letniego cyklu studiów i powrót do 5-letniej koncepcji kształcenia absolwentów historii z początkiem roku akademickiego 1981/1982. Ten właśnie rok akademicki rozpoczyna kolejny okres w działalności dydaktycznej naszego Instytutu. Od jesieni 1981 r. funkcję zastępcy Dyrektora Instytutu ds. dydaktycznych przejęła doc. Krystyna Śreniowska i pełniła ją do 1985 r. Obecnie stanowisko to piastuje prof. Józef Śmiałowski. Na forum ogólnokrajowym w Zespole Dydaktyczno-Naukowym Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wzwyższego podjął działalność doc. Julian Janczak. Członkiem Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego PTH i Zespołu Kierunkowego Historii Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich została dr Eleonora Trzcńska.

W omawianym tu okresie działalności dydaktycznej opracowano w Instytucie nową wersję planu studiów historycznych, biorąc pod uwagę wieloletnie doświadczenia i ustalenia w tym zakresie. Główną troską twórców programu nauczania było w miarę równomierne rozłożenie zajęć dydaktycznych w toku studiów. U podstaw tej koncepcji leżała dbałość o zachowanie właściwych proporcji między podstawowymi przedmiotami kierunkowymi a blokiem przedmiotów uzupełniających, stanowiących niezbędny element wykształcenia humanistycznego.

Pragnąc umożliwić studentom bezpośredni kontakt z samodzielnymi pracownikami nauki i jednocześnie stworzyć możliwości kompleksowego ukazywania procesu historycznego wprowadzono do planu stu-

diów względnie równe proporcje czasowe dla poszczególnych form zajęć dydaktycznych, tj. wykładów i ćwiczeń¹⁰³. Przyjęta koncepcja kształcenia kierunkowego uwzględniała zarówno możliwości kadrowe Instytutu oraz uprawiane specjalizacje naukowe, jak również stopień rozwoju polskiej historiografii, dostępność publikacji naukowych dla studentów studiów historycznych i praktyczną przydatność wiedzy. Nowa siatka przewidywała wprowadzenie zajęć fakultatywnych, odzwierciedlających główne kierunki badawcze łódzkiego środowiska historycznego¹⁰⁴. W roku akademickim 1982/1983 proponowano studentom 4 bloki fakultatywne: I — zagadnienia kultury — kultura staropolska, II — przemysł i kultura robotnicza XIX/XX w., III — sprawy międzynarodowe w XX w., IV — dzieje Bizancjum¹⁰⁵.

W celu pełniejszego przygotowania młodzieży do udziału w seminariach i pisania prac magisterskich na II roku studiów wprowadzono zajęcia proseminaryjne. Proseminaria stanowiły kontynuację „wstępu do badań historycznych” i służyły pogłębianiu znajomości warsztatu pracy historyka, uczyły techniki badań, analizy i krytyki źródeł historycznych. Proseminaria prowadzone były przez 2 semestry i realizowane w II częściach jako proseminarium z historii starożytnej lub średniowiecznej oraz proseminarium z historii najnowszej¹⁰⁶. Młodzieży studiującej wówczas w cyklu 4-letnim umożliwiono wydłużenie toku studiów do lat 5, przy doraźnie konstruowanym planie studiów.

Wydłużenie w 1981 r. cyklu kształcenia w szkołach wyższych do lat 5 i utrzymanie w związku ze zwiększonym zapotrzebowaniem na kadry pedagogiczne jednej specjalizacji nauczycielskiej spowodowało dalsze zmiany w planie studiów. Na kształt kolejnej wersji siatki zajęć dydaktycznych wywarły wpływ podejmowane centralnie próby wzajemnego uiednoczenia planów studiów historycznych z lat 1982—1985¹⁰⁷. Doprowadziły one do stworzenia obecnie obowiązującego, najbardziej rozbudowanego planu studiów historycznych w Polsce

¹⁰³ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IH ds. dydaktycznych do prorektora ds. Nauczania UŁ z dn. 29 X 1982 r.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ AIH, Ogłoszenie zastępcy dyrektora IH ds. dydaktycznych dla studentów III roku historii z 8 X 1982 r.

¹⁰⁶ AIH, Sprawozdanie z zebrania pracowników Instytutu Historii poświęconego prowadzeniu proseminariów z dn. 10 XII 1981 r.

¹⁰⁷ AIH, Pismo ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki w sprawie bloków zajęć dydaktycznych na studiach wyższych z dn. 12 V 1982 r.; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Wykaz podstawowych przedmiotów kierunkowych, Kierunek historia, VI 1985 r.

o łącznym wymiarze około 3200 godzin zajęć dydaktycznych¹⁰⁸. Obciążenia te mieszczą się w granicach ustalonych przez Ministerstwo dla kierunków humanistycznych, lecz znacznie odbiegają od średniej ogólnokrajowej wynoszącej dla kierunku historia 2697 godzin¹⁰⁹.

Niedostatki obecnie obowiązującego planu studiów są wypadkową dwóch wyraźnie zaznaczających się w ostatnich latach tendencji: jednej, centralizacyjnej reprezentowanej przez resort, dyktowanej troską o właściwe usytuowanie w siatce zajęć bloków przedmiotów społeczno-politycznych i zawodowych oraz drugiej samorządnej, reprezentowanej przez społeczność Instytutu Historii, zmierzającej do optymalizacji kształcenia kierunkowego. Obecnie prowadzony system kształcenia stanowi kompromis między dotychczasową koncepcją kształcenia historyków w szkołach wyższych a wytycznymi władz zmierzającymi do nadania mu charakteru ogólnokształcąco-zawodowego. Konsekwencją rozbudowania planu studiów jest znaczne przeciążenie studentów obowiązkowymi zajęciami dydaktycznymi. Ostateczne wykrystalizowanie się wymogów resortu odnośnie do bloków przedmiotowych posiadających charakter obligatoryjny powoduje, że tendencje doskonalące plan studiów odnosić się będą mogły jedynie do przedmiotów kierunkowych. Weryfikacja siatki zajęć zarówno w zakresie usytuowania przedmiotów historycznych, jak również ich wymiaru czasowego wydaje się być koniecznością.

Zjawiskiem godnym odnotowania w czwartym okresie działalności dydaktycznej Instytutu są nieco wyższe niż w okresie poprzednim wskaźniki sprawności nauczania i efektywności kształcenia. W obecnej chwili możemy jedynie prześledzić efektywność nauczania dla dwóch roczników studiujących w pełnym cyklu 5-letnim, tj. dla studentów przyjętych na I rok w latach 1980—1981 i kończących studia w latach 1985—1986¹¹⁰. Wskaźnik efektywności kształcenia dla tych roczników jest wyższy niż w cyklu 4-letnim i wynosi 32%. Obserwujemy również skrajnie wysokie wskaźniki sprawności nauczania dla roczników z lat 1981—1985 wynoszące dla: I roku studiów 97%, II roku

¹⁰⁸ AIH, Plan studiów pięcioletnich. Kierunek historia; Akta Działu Nauczania UŁ, Analiza planów stacjonarnych studiów historycznych w uniwersytetach z IX 1984 r. opracowane przez Departament Studiów Uniwersyteckich i Ekonomicznych Min.N.Sz.WiT.

¹⁰⁹ *Ibidem*, AIH, Zarządzenie ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki nr 38 z dn. 13 XII 1984 r. w sprawie zasad opracowywania planów studiów i ramowych programów nauczania studiów dziennych prowadzonych w szkołach wyższych.

¹¹⁰ Efektywność kształcenia i sprawność nauczania dla IV okresu działalności dydaktycznej Instytutu opracowano w oparciu o materiały statystyczne zgromadzone w Dziekanacie Wydz. Filozoficzno-Historycznego UŁ.

— 99⁰/₀ i III roku — 95⁰/₀. Nie negując wkładu pracy grona pedagogicznego i zaangażowania młodzieży w procesie studiowania wydaje się, że są one jednak w znacznej mierze efektem liberalnego regulaminu pozwalającego na warunkowe zaliczanie kolejnych lat studiów. Najbardziej miarodajnym czynnikiem pozwalającym na dokonanie częściowej oceny efektów pracy w tym okresie jest wskaźnik sprawności nauczania na ostatnim roku wynoszący obecnie 36⁰/₀. Odnotować należy również fakt, iż w latach 1981—1985 ukończyło studia z rocznym opóźnieniem 26⁰/₀ studentów, a dwuletnim 20⁰/₀ studiujących. Liczba absolwentów z pierwszej połowy lat osiemdziesiątych kończących studia z opóźnieniem powyżej 2 lat wyniosła 14⁰/₀¹¹¹.

Przedstawione wycinkowe dane przewyższają analogiczne wskaźniki uzyskiwane w poprzednim okresie i wskazują na pewne pozytywne tendencje występujące w procesie kształcenia, związane z przejściem na 5-letni system studiów. Są one jednak dalekie od tych, jakie uzyskiwano w drugim okresie działalności dydaktycznej naszego Instytutu. Przyczyn tych zjawisk należy upatrywać w czynnikach, które zaciążyły na efektach pracy w 4-letnim cyklu kształcenia w latach siedemdziesiątych. Niemniej, jak się wydaje, pewien wpływ na stosunkowo niski pułap tych wskaźników wywiera dodatkowo niezbyt szczęśliwe usytuowanie w siatce zajęć niektórych przedmiotów kierunkowych na V roku studiów, utrudniające w konsekwencji studentom pełniejszą koncentrację nad przygotowywaniem prac magisterskich. Obserwacja procesu dydaktycznego i wieloletnie doświadczenia wskazują na konieczność częściowego odciążenia od zajęć obowiązkowych szczególnie młodzieży ostatniego roku studiów.

Przywrócenie w roku akademickim 1981/1982 5-letniego cyklu studiów uznać należy za niezbędny warunek dla przezwyciężenia występującego w ostatnim 10-leciu kryzysu w zakresie kształcenia historyków. Prosty jednak powrót do 5-letniego systemu studiów nie potrafi wyrównać tych strat, jakie poniosła akademicka dydaktyka historyczna na skutek wprowadzenia w życie 4-letniego cyklu studiów, nadmiernie liberalnego regulaminu studiów i destabilizacyjnych konsekwencji wydarzeń sierpniowych. Raz jeszcze okazało się, że w tak niewralgicznym procesie, jakim jest praca dydaktyczno-wychowawcza, łatwiej coś zniszczyć niż później odbudować.

Stan dzisiejszy dydaktyki naszego Instytutu jest niewątpliwie wypadkową ogólnospołecznej złożoności sytuacji kraju. Pięcioletni cykl studiów stwarza optymalne warunki dla procesu kształcenia absolwentów historii. Czy jednak jest to warunek wystarczający dla przewy-

¹¹¹ *Ibidem*.

ciężenia kryzysu? Wydaje się, że nie. Potrzeba z jednej strony pewnych zabiegów organizacyjno-dyscyplinujących, z drugiej natomiast stworzenia pewnych dodatkowych bodźców do studiowania dla samej młodzieży. Nie ulega wątpliwości, że poprawa wzrostu efektywności kształcenia i sprawności nauczania wymaga podniesienia dyscypliny studentów na znacznie wyższy poziom w porównaniu z ostatnimi laty. Przewycięzenie nadmiernie zliberalizowanego podejścia młodzieży do procesu studiowania jest rzeczą konieczną. Z drugiej jednak strony zabiegi dyscyplinujące powinny być wsparte racjonalnymi działaniami potęgującymi, w naturalny sposób, zainteresowanie młodzieży intensyfikacją procesu kształcenia. Istnieje np. potrzeba powiązania możliwości wyboru pracy przez absolwenta, zwłaszcza tej atrakcyjnej, z wynikami studiów i postawy studenta w ich toku. Młodzież powinna posiadać wyraźnie zarysowaną perspektywę zawodową, uzależnioną od postawy wykazanej w toku kształcenia, a nie od czynników przypadkowych, interwencyjnych czy przywileju zamieszkania w mieście uniwersyteckim. Umiejętne zsynchronizowanie tych dwóch tendencji wydaje się być nie tylko potrzebą chwili, ale wyrazem głębokiej i prze-myślanej długofalowej polityki w tym względzie.

Miarą ostatecznej oceny działalności dydaktycznej jest obok najbardziej oczywistych wskaźników efektywności kształcenia i sprawności nauczania jakość kształcenia, której skoncentrowanym wyrazem jest poziom reprezentowany przez seminaia i prace magisterskie. W pierwszym okresie działalności dydaktycznej Instytutu funkcjonowało 11 seminariów magisterskich prowadzonych przez Bohdana Baranowskiego, Helenę Brodowską, Leona T. Błaszczyka, Józefa Chałasińskiego, Józefa Dutkiewicza, Natalię Gąsiorowską-Grabowską, Henryka Katza, Gryzeldę Missalową, Mariana H. Serejskiego, S. Truchima, Stanisława Zajączkowskiego¹¹². Instytut Historyczny od zarania

¹¹² Uniwersytet Łódzki. Skład osobowy i spis wykładów na rok akad. 1953—1954, s. 96—99; Bliższe informacje o kierownikach seminariów znajdują się m. in. w publikacjach: Z. Kuchowicz, W. Szczygielski, Prof. dr hab. Bohdan Baranowski, w czterdziestolecie pracy naukowej, „Rocznik Łódzki” 1977, t. XXII(XXV), s. 5—14; A. Brzeziński, W. Michowicz, Pół wieku działalności nauczycielskiej prof. J. Dutkiewicza, [w:] Józef Dutkiewicz..., s. 7—18; B. Baranowski, B. Jaworska-Kopczyńska, J. Socha, Z. Stankiewicz, Profesor dr Helena Brodowska-Kubicz w czterdziestolecie pracy naukowej, „Acta Universitatis Lodzensis” 1981, Folia historica 7, s. 3—13; J. Schoenbrenner, Nauczycielskie prace Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej, „Rocznik Łódzki” 1969, t. XIII (XVI), s. 119—143; J. Dutkiewicz, J. Fijałek, Działalność naukowa i pedagogiczna profesor dr Gryzeldy Missalowej, *ibidem*, 1971, t. XV(XVIII), s. 7—18; J. Śmiałowski, Gryzelda Missalowa (I V 1901—17 III 1978), *ibidem*, 1979, t. XXV (XXVIII), s. 368—379; J. Dutkiewicz, Wspomnienie o profesorze Marianie Henryku Serejskim (1897—1975), *ibidem*, 1976, t. XXI(XXIV), s. 283—285; S. Krakow-

swego powstania zadbał o wyjątkową solidność prac magisterskich stawiając przed nimi zasadę wysokich, a niekiedy najwyższych wymagań. Prace magisterskie objęte zostały planami naukowo-badawczymi Instytutu. Od początku istnienia placówki studenci byli czynnie zaangażowani w pracach przygotowawczych i badaniach wstępnych związanych z działalnością naukową katedr, prowadząc prace bibliograficzne i poszukiwania archiwalne¹¹³. Wyzyskiwanie nowych zasobów i typów źródeł, stosowanie oryginalnych metod badawczych i nowych założeń metodologicznych pozwoliło na osiągnięcie ciekawych z punktu widzenia poznawczego rezultatów. Sformułowano wiele ambitnych tematów prac magisterskich, uzyskując wartościowe wyniki badawcze. Znacząca część prac nosiła charakter rozpraw naukowych.

Instytut wypracował i sprawdził w długoletniej praktyce metody prowadzenia zajęć seminaryjnych. Były one przedmiotem rozważań w ramach posiedzeń dydaktycznych pracowników Instytutu¹¹⁴. Ocenie podlegała również wartość merytoryczna prac i ich strona formalna¹¹⁵. Zajęcia seminaryjne prowadzone przez samodzielnych pracowników służyły kształtowaniu wśród studentów predyspozycji do podejmowania pracy naukowej oraz przygotowywały najzdolniejszych do poziomu gwarantującego podjęcie pracy doktorskiej. Bardziej pogłębiona współpraca między najambitniejszymi seminarzystami a kierownikami seminariów spełniała kluczową rolę w intelektualnym rozwoju grupy najzdolniejszej młodzieży.

W kolejnych okresach działalności dydaktycznej Instytutu seminaria magisterskie prowadzone były w liczbie około 20, w szerokim wachlarzu problemów merytorycznych obejmujących dzieje Polski od czasów średniowiecza po historię PRL włącznie oraz dzieje powszechnie od starożytności po czasy współczesne. Funkcje kierowników seminariów podjęli Stefan Banasiak, Alina Barszczewska, Władysław Bortnowski, Franciszek Bronowski, Halina Kappesowa, Stefan Krakowski, Zbigniew Kuchowicz, Zofia Libiszowska, Waldemar Michowicz, Ryszard Rosin, Zbigniew Stankiewicz, Wojciech Szczypiński, Józef Śmiałowski, Krystyna Śreniowska, Barbara Wachowska¹¹⁶.

Rezultaty badawcze licznych prac magisterskich weszły do obiegu

ski, Stanisław Zajaczkowski. *Rzut oka na działalność naukową — w 70-lecie urodzin*, *ibidem*, 1961. t. IV(VII), s. 7—18; *idem*, *Stanisław Zajaczkowski (29 I 1890—10 X 1977)*, *ibidem*, 1979, t. XXV(XXVIII), s. 360—367.

¹¹³ Rynkowska, *op. cit.*, s. 99; Rosin, *op. cit.*, s. 166.

¹¹⁴ Dutkiewicz, Missalowa, *op. cit.*, s. 322.

¹¹⁵ Relacja doc. R. Rosina z 18 XI 1986 r. Referat oceniający prace magisterskie przygotowane w latach 1966—1968 przedstawił na posiedzeniu Rady Instytutu Historii w XI 1968 r. dr R. Rosin.

¹¹⁶ *Uniwersytet Łódzki. Skład osobowy i spis wykładów na rok akad. 1964—1965*,

naukowego dzięki opublikowaniu ich drukiem w czasopismach naukowych i wydawnictwach zespołowych. Niektóre prace po dokonaniu przez autorów niezbędnych uzupełnień ukazały się również w formie zwartej. Większość publikowanych prac ukazała się drukiem na łamach naukowych czasopism regionalnych, takich jak: „Rocznik Łódzki”, „Rocznik Kaliski”, „Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza”, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Część prac ukazała się drukiem na łamach czasopism o zasięgu ogólnopolskim, takich jak: „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, „Archiwum Historii Medycyny”, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”.

O wysokim poziomie prac magisterskich przygotowywanych w Instytucie świadczą wyróżnienia i nagrody uzyskiwane w konkursach na prace historyczne. W zorganizowanym przez Uniwersytet Łódzki konkursie prac studenckich w lipcu 1952 r. zostały wyróżnione „wszystkie trzy zgłoszone prace magisterskie”¹¹⁷. W konkursie o nagrodę im. Aleksandra Zawadzkiego na najlepsze prace dotyczące lat wojny, okupacji i odbudowy PRL wyróżniono i nagrodzono 5 prac napisanych pod kierunkiem prof. W. Bortnowskiego. W ramach tego seminarium powstały również 2 prace nagrodzone w konkursie na prace poświęcone Związkowi Radzieckiemu oraz współpracy i przyjaźni polsko-radzieckiej. W konkursie organizowanym przez Polski Instytut Spraw Międzynarodowych i Polskie Towarzystwo Przyjaciół ONZ nagrodę uzyskała praca magisterska napisana pod kierunkiem doc. W. Michowicza. W interdyscyplinarnym konkursie organizowanym przez Radę Naukową przy Prezydencie m. Łodzi nagrodzono 2 prace przygotowane pod kierunkiem prof. B. Wachowskiej oraz 2 prace magisterskie opracowane pod kierunkiem prof. J. Śmiałowskiego. Polskie Towarzystwo Historyczne nagrodziło 2 prace z zakresu historii historiografii napisane w ramach seminarium magisterskiego prowadzonego przez dr F. Bronowskiego¹¹⁸.

Łódź 1966, s. 64–65; Uniwersytet Łódzki. *Struktura organizacyjna, skład osobowy i spis wykładów na rok akad. 1971–1972*. Wydział Filozoficzno-Historyczny, Łódź 1972, s. 22–24; Bliższe informacje o kierownikach seminariów magisterskich znajdują się m. in. w publikacjach: P. Chmielewski, M. Wilk, Władysław Bortnowski *badacz historii ZSRR i dziejów wojskowości*, „Acta Universitatis Lodzensis” 1981, Folia historica 10, s. 3–13; W. Ceran, *Profesor dr Halina Kappesowa. Sylwetka uczonej i pedagoga*, „Rocznik Łódzki” 1975, t. XX(XXIII), s. 5–14; S. M. Zajączkowski, *Profesor dr Stefan Krakowski. W czterdziestolecie pracy naukowej*, „Zeszyty Naukowe UŁ” 1981, S. I, z. 2, s. 3–12; Z. Libiszowska, *Moja droga nauczycielska i naukowa*, „Życie Szkoły Wyższej” 1984, nr 5, s. 87–99.

¹¹⁷ Rosin, *op. cit.*, s. 169.

¹¹⁸ Na podstawie informacji kierowników seminariów magisterskich zebranych w XI 1986 r.

Poziom przygotowywanych historycznych prac magisterskich odpowiada i odpowiada obecnie solidnym wymogom uniwersyteckim, jest godny mającej wiele dziesiątków lat tradycji tej właśnie dyscypliny studiów.

W działalności dydaktycznej naszego Instytutu wyróżnić można cztery okresy, odpowiadające różnym modelom kształcenia absolwenta historii. Doświadczenia Instytutu Historii wskazują, że najbardziej optymalnym modelem tego kształcenia był 5-letni system studiów lat 1956—1973. Uzyskane wskaźniki efektywności kształcenia, choć niższe niż w okresie poprzednim, to jednak przewyższały analogiczne wskaźniki dla dwóch następnych okresów i osiągnięte zostały, co należy silnie podkreślić, w warunkach odejścia od założeń zaostrożonej dyscypliny studiów tak charakterystycznej dla okresu przedpaździernikowego. Były wypadkową nowej popaździernikowej sytuacji umiejętnie kojarzącej pewne rygory dyscyplinujące studentów z założeniami świadomej dyscypliny. Wprowadzony od 1973 r. nowy model kształcenia w cyklu 4-letnim oraz nadmiernie liberalny regulamin studiów zapoczątkowały, jak miało się okazać, narastanie sytuacji kryzysowej w procesie kształcenia, wyraźnie widocznej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Sytuacja kryzysowa uległa pogłębieniu na skutek destabilizacyjnych tendencji narastających w związku z wydarzeniami sierpniowymi 1980 r. Powrót do 5-letniej koncepcji kształcenia absolwentów historii od roku akademickiego 1981/1982 jest niewątpliwie warunkiem niezbędnym do przezwyciężenia tego kryzysu. Pewne efekty są już widoczne, jednakże trwałe przezwyciężenie kryzysu wymaga dalszych działań organizacyjnych i dyscyplinująco-motywacyjnych, skłaniających studentów do terminowego kończenia studiów.

2. STUDIA ZAOCZNE I PODYPLOMOWE

Instytut Historii UŁ włączył się czynnie w proces dokształcania historyczno-dydaktycznego nauczycieli historii, pracowników instytucji kulturalno-oświatowych i administracyjnych nie posiadających wyższego wykształcenia humanistycznego. Dla słuchaczy rekrutujących się w większości z terenu woj. łódzkiego prowadzono studia zaoczne ze specjalizacją ogólną, studia historyczne II stopnia oraz studia zaoczne ze specjalizacją nauczycielską. W ramach indywidualnego toku studiów prowadzone były do końca lat sześćdziesiątych również studia eksternistyczne.

Pierwszym kierownikiem studiów zaocznych i eksternistycznych została w 1955 r. dr Z. Libiszowska i pełniła tę funkcję nieprzerwanie do 1965 r. W latach 1966—1973 studiami zaocznymi kierowała doc. K. Śreniowska, współpracując bezpośrednio w początkach lat siedemdziesiątych z prodziekanem Wydziału doc. Z. Stankiewiczem. W roku 1975 powołano ponownie kierownika Studium Zaocznego Historii powierzając tę funkcję doc. S. M. Zajączkowskiemu. Kierowanie studiami zaocznymi w początkach lat osiemdziesiątych przejął zastępca dyrektora Instytutu ds. studiów zaocznych dr Jerzy Grobis. Obecnie od 1984 r. kieruje procesem kształcenia zaocznego studentów historii ponownie doc. S. M. Zajączkowski.

Studia zaoczne ze specjalizacją ogólnohistoryczną prowadzone były w Łodzi w latach 1959—1978. Studia te realizowano w dwu cyklach: 5-letnim obowiązującym w latach 1959—1973 i 1976—1978 oraz w cyklu 4-letnim w latach 1973—1976¹¹⁹. Obok podstawowego kursu historii w planie studiów dla tej specjalizacji znalazły się kierunkowe przedmioty uzupełniające oraz zajęcia o charakterze specjalistycznym, monograficzno-problemowym, np. teoria informacji naukowej i informatyka, dzieje techniki do końca XIX w., wybrane zagadnienia z historii zachodnio-europejskiego ruchu robotniczego w XX w., ruchy rewolucyjne i kształtowanie się obozu socjalistycznego w latach 1936—1949. Wymiar zajęć obowiązkowych w porównaniu z historycznym planem studiów dziennych był znacznie niższy i wynosił 973 godziny¹²⁰.

Seminaria magisterskie dla studentów specjalizacji ogólnohistorycznej prowadzili prof. Z. Libiszowska, docenci: A. Barszczewska, Z. Kuchowicz, Z. Stankiewicz, J. Śmiałowski, K. Śreniowska, S. M. Zajączkowski oraz F. Bronowski. Studenci tego kierunku uczęszczali także na zajęcia seminaryjne prowadzone w Instytucie Historii dla słuchaczy studiów dziennych. Prowadzenie zajęć seminaryjnych w połowie lat siedemdziesiątych powierzono, na mocy specjalnych uprawnień przyznanych przez Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego dr. Janowi Szymczakowi i dr. Bogusławowi Rakowskiemu. Uzyskiwanie absolutorium i kończenie studiów w terminie na tym kierunku było znacznie opóźnione. Mimo wielokrotnionego wysiłku promotorów poziom składowych prac magisterskich był przeciętny. Doping ze strony kierownictwa studiów przejawiający się w prowadzeniu indywidualnych rozmów ze studentami, zezwalanie na dokonywanie tzw. wpisów warun-

¹¹⁹ Akta Instytutu Historii Studium Zaoczne (dalej AIHSZ), Dzienniki studentów studiów zaocznych z lat 1959—1976, 1976—1978.

¹²⁰ AIHSZ, Plan studiów zaocznych. Kierunek: historia. Specjalność: ogólnohistoryczna.

kowych na kolejny rok studiów, przedłużanie terminu składania prac magisterskich nie wpłynął w sposób znaczący na efektywność kształcenia. Szczególnie niska była ona w cyklu kształcenia 4-letniego, przykładowo: w roku akademickim 1978/1979 IV rok studiów zaliczyło 25 osób, a do 15 III 1980 r. zdały egzamin magisterski jedynie 4 osoby¹²¹.

Brak szczegółowych materiałów statystycznych uniemożliwia przedstawienie sprawności nauczania dla poszczególnych lat studiów. Również efektywność kształcenia w poszczególnych cyklach można określić, w związku ze znacznymi opóźnieniami w terminowym kończeniu studiów, jedynie w sposób przybliżony¹²². Na ogólną liczbę 1118 studentów podejmujących studia w cyklu 5-letnim w latach 1959—1973 ukończyło je 280 słuchaczy. Efektywność kształcenia dla tych roczników była bardzo niska i wynosiła zaledwie 25%. Wzrosła ona do 34% dla roczników studiujących w cyklu 4-letnim; na 136 studentów uzyskało dyplomy 47 osób. Efektywność kształcenia w drugim okresie funkcjonowania studiów 5-letnich, tj. dla roczników z lat 1976—1978, wyniosła 31%; na podejmujących studia 64 studentów ukończyło je jedynie 20 osób.

W ramach studiów zaocznych w latach 1957—1970 prowadzone było również kształcenie systemem eksternistycznym. System ten sprowadzał się do indywidualnego toku studiów, bez obowiązku uczęszczania na zajęcia dydaktyczne. Studenci rekrutowali się z grupy czynnych nauczycieli, którzy w latach pięćdziesiątych ukończyli I stopień kształcenia oraz pracowników instytucji kulturalno-oświatowych i aparatu administracyjnego, kierowanych na studia przez zakłady pracy¹²³. Systemem eksternistycznym studia II stopnia ukończyło 75 studentów oraz jednolitym 5-letnim cyklem kształcenia 3 słuchaczy¹²⁴.

Obok studiów eksternistycznych prowadzono w Instytucie w latach 1974—1977 2-letnie studia magisterskie II stopnia dla absolwentów Wyższych Szkół Nauczycielskich. Studia te podjęło 89 słuchaczy, ukończyło 64¹²⁵. W ramach tego typu studiów osiągnięto najwyższą w skali Instytutu efektywność kształcenia zaocznego wynoszącą 72%. Na tak pomyślne efekty kształcenia wpłynęło niewątpliwie kilka czynników.

¹²¹ AIHSZ, Sprawozdanie kierownika Studium Zaocznego Historii z sesji zimowej na zaocznych studiach historycznych w roku akad. 1978/79 z 12 II 1980 r.

¹²² Efektywność kształcenia obliczono na podstawie danych zawartych w dziennikach studentów studiów zaocznych z lat 1959—1976, 1976—1978 zgromadzonych w AIHSZ.

¹²³ Relacja ustna doc. K. Śreniowskiej z 17 VI 1986 r.

¹²⁴ AUŁ, t. W-37g-1/58; ADWF-H, t. 3a.

¹²⁵ AIHSZ, Dzienniki studentów studiów zaocznych z lat 1974—1977.

Był to bardzo krótki cykl kształcenia, a jego uczestników cechowało autentyczne zainteresowanie uzyskaniem dyplomu ukończenia studiów wyższych. W procesie kształcenia studenci byli obowiązani do udziału w 300 godzinach zajęć dydaktycznych, w tym 200 na I roku i złożenia 4 egzaminów kierunkowych oraz końcowego egzaminu magisterskiego¹²⁶. Decydujący jednak wpływ na terminowość kończenia studiów wywarło zetknięcie, w trakcie 3-letniej nauki w WSN, z warsztatem pracy historyka, źródłami i literaturą przedmiotu oraz opanowanie techniki pracy w trakcie przygotowywania prac dyplomowych.

W połowie lat siedemdziesiątych na studiach zaocznych został wprowadzony 4-letni cykl kształcenia historycznego ze specjalizacją nauczycielską. W latach 1973—1983, przy braku naboru w roku 1978, podjęło tego typu studia 566 słuchaczy, a ukończyło do czerwca 1986 r. 203 studentów¹²⁷.

W początkowym okresie studia nauczycielskie były prowadzone w oderwaniu od ogólnouniwersyteckiej i instytutowej bazy bibliotecznej w Punkcie Konsultacyjnym UŁ w Piotrkowie Tryb. Podejmujący studia napotykali na poważne trudności, wynikające ze skromnego zaplecza materiałowego i utrudnionego dostępu do literatury przedmiotu w bibliotekach lokalnych. Na efekty pracy miał również niewątpliwie wpływ fakt naboru kandydatów bez egzaminów wstępnych i brak możliwości sprawdzenia przydatności do podjęcia studiów, wyrażającej się w umiejętnościach formalnych korzystania z różnego typu pomocy dydaktyczno-naukowych. Kilkuletni okres pracy grona pedagogicznego złożonego z samodzielnych pracowników: prof. S. Krakowskiego, doc. Z. Stankiewicza, doc. A. Swieżawskiego, doc. S. M. Zajączkowskiego i doc. B. Zwolskiego oraz grupy doświadczonych adiunktów pozwolił na wypracowanie metod pracy z czynnymi nauczycielami historii, umożliwiających przewyższenie progów dydaktycznych występujących w procesie nauczania. Dzięki inicjatywie Dyrekcji i Biblioteki IH wzbogacony został księgozbiór historyczny w Punkcie Konsultacyjnym¹²⁸.

Zasygnalizowane trudności i próby ich przewyższenia wpłynęły w wyraźny sposób na efekty pracy. Studenci rozpoczynający studia w 1974 r. w prawie 50% nie ukończyli ich w terminie, napotykając na szczególne trudności w studiowaniu historii starożytnej i średniowiecznej powszechnej¹²⁹. W krótkim 4-letnim okresie studiów byli obowiąz-

¹²⁶ AIHSZ, Plan studiów zaocznych. Studia magisterskie II stopnia dla absolwentów Wyższych Szkół Nauczycielskich. Kierunek: historia.

¹²⁷ AIHSZ, Dzienniki studentów studiów zaocznych z lat 1973—1983.

¹²⁸ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do prorektora UŁ ds. Dydaktyki i Wychowania z dn. 18 XI 1980 r.

¹²⁹ AIH, Pismo zastępcy dyrektora IHUŁ do Działu Nauczania UŁ z dn. 29 VI 1979 r.

zani odbyć 800 godzin zajęć dydaktycznych, uzyskać zaliczenie z oceną ćwiczeń oraz złożyć 19 egzaminów¹³⁰. Sprawność kształcenia ulegała jednak stopniowej poprawie. W roku akademickim 1978/1979 dla II i IV roku studiów wynosiła 100%, a dla III roku 94,4%. Wśród 10 placówek uniwersyteckich prowadzących studia zaoczne Instytut plasował się na pierwszym miejscu w sprawności kształcenia II i IV roku, a na trzecim miejscu w kształceniu III roku¹³¹.

Jednym z podstawowych problemów dydaktycznych w procesie kształcenia na studiach zaocznych było wypracowanie optymalnej koncepcji seminariów i prac magisterskich¹³². Koncepcja ta została opracowana w roku akademickim 1973/1974 przez specjalną Komisję Rady Wydziału z przewodniczącym dziekanem Wydziału, prof. B. Baranowskim. W skład komisji weszli: prodziekan Wydziału ds. studiów dla pracujących doc. Z. Stankiewicz, dyrektor Instytutu doc. S. Banasiak i zastępca dyrektora ds. dydaktycznych doc. W. Szczygieski oraz wieloletni kierownik studium zaocznego doc. K. Śreniowska¹³³.

Prowadzenie seminariów magisterskich rozpoczęto w roku akademickim 1974/1975. W kolejnym roku funkcjonowało 10 seminariów w następujących specjalizacjach: historia średniowiecznej Polski, historia Polski XIX w. ze szczególnym uwzględnieniem dziejów gospodarczych, a zwłaszcza przemysłu, historia społeczno-polityczna Polski XIX w., historia kultury Polski w II połowie XVIII i XIX w., historia Polski okresu dwudziestolecia międzywojennego, historia Polski okresu okupacji i dziejów PRL, historia ZSRR, historia powszechna XX w., statystyka i demografia historyczna¹³⁴. Na kierowników seminariów powołani zostali docenci: Zbigniew Stankiewicz, Stanisław Zajączkowski, doktorzy habilitowani Aleksander Swieżawski, Marian Wilk oraz doktorzy Tadeusz Bojanowski, Franciszek Bronowski, Paweł Chmielewski, Julian Jańczak, Wiesław Puś, Janusz Socha. Seminaia magisterskie dobrano w ten sposób, aby odzwierciedlały szeroki wachlarz problemów merytorycznych, a zarazem długi ciąg czasowy. Przy powoływaniu seminariów i formułowaniu tematów prac magisterskich brano pod uwagę warunki pracy studentów zaocznych, dostępność wydawnictw źródłowych i zasoby regionalnych archiwów woj. łódzkiego mieszczą-

¹³⁰ AIHSZ, Plan studiów zaocznych. Studia magisterskie jednolite. Kierunek: historia. Specjalność: nauczycielska.

¹³¹ AIH, Pismo zastępcy dyrektora... z dn. 18 XI 1980 r.

¹³² AIH, Pismo dyrektora IHUŁ do przewodniczącego Zespołu Dydaktyczno-Wychowawczego Historii Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dn. 20 V 1975 r.

¹³³ *Ibidem*; Uniwersytet Łódzki. Skład osobowy. Rok akad. 1974/75, Łódź 1975, s. 31–32.

¹³⁴ AIH, Pismo dyrektora IHUŁ... z dn. 20 V 1975 r.

cych się w Piotrkowie Tryb., Skierniewicach, Pabianicach, Sieradzu i innych miastach województwa. Biorąc pod uwagę umiejętności studentów i dostępność materiałów źródłowych zrezygnowano z uruchomienia seminarium z zakresu historii starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej powszechnej oraz historii Polski XVI—XVIII w. Obok seminariów typowo historycznych wprowadzono również dla nauczycieli seminarium z dydaktyki historii prowadzone przez dr W. Zwolską¹³⁵.

Trudności wynikające z braku umiejętności studiowania były widoczne również w okresie przygotowywania prac magisterskich. Z wielokrotniony wysiłek promotorów przejawiający się m. in. w organizowaniu dodatkowych seminariów dla studentów zaocznych decydował jednak o poziomie prac, które w większości uzyskiwały oceny dobre lub bardzo dobre. Należy jednak z uznaniem odnotować fakt uzyskania do 1985 r. przez 5 studentów studiów zaocznych dyplomów z wyróżnieniem, przyznanych przez Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego UŁ¹³⁶.

Sprawność kształcenia na kierunku nauczycielskim jest jednak ogólnie ujmując bardzo niska. W roku akademickim 1978/1979 na 10 analizowanych placówek Instytut zajmował 7 miejsce w doksztalceniu na zaocznych studiach historycznych. Rozpiętość wskaźnika w stosunku do średniej krajowej 65,7% była znaczna i wynosiła jedynie 55,2%¹³⁷. Efektywność kształcenia dla roczników studiujących w latach 1973—1983 wyniosła 36%¹³⁸. Mimo niskiej efektywności kształcenia studia nauczycielskie należy ocenić pozytywnie. Poprzez bezpośredni kontakt z środowiskiem naukowym studia te aktywizują intelektualnie i poszerzają horyzonty myślowe słuchaczy. Zdobywana w toku kształcenia wiedza historyczna jest wykorzystywana w pracy zawodowej i wpływa na wzbogacenie historyczno-dydaktycznego warsztatu pracy nauczycieli. Przeważająca część studentów wykazuje poważny stosunek do nauki i mimo niepowodzeń, będących często także wynikiem przeciążenia pracą zawodową i przypadkami losowymi, kontynuuje studia.

Poczynając od 1981 r. studia nauczycielskie prowadzone są na terenie Instytutu Historii w Łodzi. Przesunięcie to gwarantuje studiuja-

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ AIHSZ, Sprawozdanie kierownika Studium... z 12 II 1980 r.; AIHSZ, Dzieniki studentów studiów zaocznych z lat 1977—1985.

¹³⁷ AIH, Wyniki ilościowe kształcenia i doksztalcenia nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących w cyklu: 1974—1978 i 1976—1978 oraz w roku akad. 1977—1978 na kierunku: historia, opracowane przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki.

¹³⁸ Efektywność kształcenia obliczono na podstawie danych zawartych w dziennikach studentów studiów zaocznych z lat 1973—1983 zgromadzonych w AIHSZ.

cym szerszy dostęp do łódzkich zbiorów bibliotecznych, jak również umożliwia pełniejszy kontakt z środowiskiem naukowym. Brak odpowiedniego zaplecza socjalnego utrudnia jednak znacznie udział w kilkuniedniowych zjazdach i efektywny przebieg nauki.

Wydłużenie w 1983 r. cyklu kształcenia dla specjalności nauczycielskiej do lat 5 stwarza optymalne warunki kształcenia na studiach zaocznych. Dokonane w planie studiów zmiany polegające na zwiększeniu obowiązującego wymiaru zajęć dydaktycznych do 910 godzin, utrzymaniu dotychczasowej ilości egzaminów i zamianie części ćwiczeń na zajęcia konwersatoryjne mogą wpłynąć pozytywnie na efekty kształcenia¹³⁹. Obecnie rozpoczynają studia z reguły ludzie młodzi pochodzący w większości z województw ościennych: skierniewickiego, piotrkowskiego, sieradzkiego i płockiego. Wprowadzenie od roku 1983 obowiązkowych egzaminów wstępnych umożliwiających przeprowadzenie selekcji kandydatów jest niewątpliwie jednym z czynników mających wpływ na sprawność kształcenia. W roku akademickim 1984/1985 zostały wyróżnione listem gratulacyjnym Rektora UŁ za efektywne wyniki w nauce 23 osoby, w tym: 3 studentów z I roku, 9 studentów z II roku, 7 studentów z III roku i 4 z IV roku studiów zaocznych¹⁴⁰.

Wiedzę i doświadczenie pracowników Instytutu Historii wykorzystano również w procesie doskonalenia merytoryczno-metodycznego kadry z wyższym wykształceniem humanistycznym. W połowie lat siedemdziesiątych rozpoczęto pracę z czynnymi nauczycielami historii w ramach rocznych studiów podyplomowych. Studia tego typu funkcjonowały w latach 1974—1977, a podjęło je i ukończyło łącznie 71 słuchaczy¹⁴¹. Były to studia uprofilowane ze specjalizacją historyczną. Kierowała nimi prof. Z. Libiszowska. W roku akademickim 1974/1975 została wprowadzona, funkcjonująca jeden rok specjalizacja z zakresu propedeutyki nauki o społeczeństwie, którą organizował kierownik Podyplomowego Studium Propedeutyki Nauki o Społeczeństwie dr A. Radzik¹⁴². W 1983 r. rozpoczęto ponownie rekrutację na studia podyplomowe z zakresu historii. Funkcję kierownika Studium objął prof. S. Banasiak. Dotychczas podjęło studia 44 słuchaczy, a ukończyły kurs 43 osoby¹⁴³.

¹³⁹ AIHSZ, Plan studiów pięcioletnich zaocznych. Kierunek: historia. Specjalność: nauczycielska.

¹⁴⁰ AIHSZ, Sprawozdanie kierownika Studium Zaocznego Historii z kształcenia studentów w roku akad. 1984/1985 z dn. 24 X 1985 r.

¹⁴¹ AIHSZ, Księga świadectw ukończenia studium podyplomowego historii i propedeutyki nauki o społeczeństwie z lat 1974—1977.

¹⁴² Uniwersytet Łódzki. Skład osobowy. Rok akademicki 1974/75, Łódź 1975, s. 31.

¹⁴³ AIHSZ, Księga świadectw ukończenia studium podyplomowego historii z lat 1984—1986.

Zasadniczym celem zajęć prowadzonych w ramach studiów podyplomowych jest aktualizacja wiedzy historycznej absolwentów wyższych uczelni, informacja o najnowszych kierunkach badań i osiągnięciach naukowych dokonywanych w poszczególnych dziedzinach wiedzy historycznej. Z inicjatywy kierowników Studium Podyplomowego prof. Z. Libiszowskiej i prof. S. Banasiaka przy czynnym udziale prowadzących zajęcia wypracowana została w Instytucie koncepcja doskonalenia wiedzy i umiejętności słuchaczy. Zajęcia konwersatoryjne koncentrują się wokół wybranych problemów historii nowożytnej i najnowszej Polski i powszechnej ze szczególnym uwzględnieniem dziejów państw socjalistycznych. Element uzupełniający stanowią zajęcia dotyczące wybranych zagadnień z historii starożytnej i historii średniowiecznej Polski¹⁴⁴. W ramach kursu uwzględniana jest również bieżąca nurtująca środowisko nauczycieli historii problematyka dydaktyczna. Pod kierunkiem dr W. Zwolskiej wypracowana została koncepcja zajęć z dydaktyki historii na studium podyplomowym, sprowadzająca się do refleksyjno-badawczego rozważania węzłowych problemów dydaktycznych¹⁴⁵.

W początkowym okresie funkcjonowania studia zaoczne stanowiły formę kształcenia absolwentów, którym wojna, okupacja i lata odbudowy kraju uniemożliwiły zdobycie wyższego wykształcenia w ramach studiów dziennych. Łódzkie środowisko historyczne uruchamiając studia zaoczne w końcu lat pięćdziesiątych wychodziło naprzeciw temu zapotrzebowaniu społecznemu. Z uwagi na upowszechnienie się w okresie powojennym półwyższego wykształcenia humanistycznego zaistniała konieczność prowadzenia studiów uzupełniających do poziomu magisterskiego. Ten typ studiów prowadzony był przez pracowników Instytutu zarówno w Łodzi, jak i w Piotrkowie Trybunalskim. W połowie lat siedemdziesiątych włączono się także w ogólnokrajową akcję edukacyjną uruchamiając 4-letnie studia magisterskie w Piotrkowie Tryb. Obecnie w związku ze zwiększonym zapotrzebowaniem na kadre pedagogiczną, zatrudnianie w szkolnictwie absolwentów szkół średnich można przewidywać renesans studiów zaocznych. Jak można przypuszczać, studia tego typu, podobnie jak w przeszłości, stanowiąc będą nadal for-

¹⁴⁴ AIHSZ, Plan zajęć dla słuchaczy Studium Podyplomowego Historii w IHUE na rok akad. 1984/85; AIHSZ, Pismo kierownika Studium Podyplomowego Historii do Kuratorium Oświaty i Wychowania Okręgu Szkolnego w Łodzi, Sieradzu, Piotrkowie Trybunalskim, Skierniewicach z dn. 26 V 1986 r.

¹⁴⁵ L. Rodewald, E. Trzcińska, *Nauczanie problemowe w oczach praktyków*, „Wiomości Historyczne” 1977, nr 5/6, s. 234—239.

mę kształcenia osób, które ze względów losowych nie podjęły ich w trybie dziennym. Niezależnie od doraźnych rozwiązań wprowadzanych przez resort oświaty winny być również podtrzymywane — w ramach koncepcji kształcenia ustawicznego — studia podyplomowe, stwarzające absolwentom możliwości kontaktu z macierzystą uczelnią.